

LLUC

JULIOL-AGOST 1988

NÚM. 745

225 PTS.

LA INQUISICIÓ A MALLORCA

V CENTENARI

Per a cobrar
un bon sou
tota la vida.

BANCA CATALANA

BANC INDUSTRIAL DE CATALUNYA
BANC INDUSTRIAL DEL MEDITERRANI
BANC DE BARCELONA

LLUC

REVISTA BIMESTRAL

ANY LVIII

JULIOL-AGOST 88

N.º 745

Direcció:

PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de La Real
07010 Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència:

Apartat de correus 619
07080 Palma de Mallorca
Telèfon 75 04 95

Director:

Bartomeu Suau Tugores

Conseller Delegat:

Ramon Ballester i Vives

Cap de Redacció:

Pere J. Llabrés i Martorell

Consell de Redacció:

Miquel Gayà i Sitjar
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Leonard Muntaner i Mariano

Administrador:

Gaspar Alemany i Ramis

Subscripció: 1.300 ptes. anuals
Estranger: 1.500 ptes. anuals
Preu de l'exemplar: 225 ptes.

Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament
l'opinió dels seus autors.

Portada:

Segell de la Inquisició de Mallorca
(Xilografia de la Impremta Guasp)

Fotocomposició i impressió:

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 - Tel. 75 44 32
07004 Palma de Mallorca

Dipòsit legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

SUMARI

Pàg.

- 2 EDITORIAL: La nostra llengua és en perill.** Així ho demostren les darreres estadístiques (del 1986) fetes públiques aquest agost. **LLUC** no pot deixar de pegar un crit d'alerta davant una situació que es degrada, sobretot entre el jovent de Ciutat.

Encapçala aquest número un dossier sobre la Inquisició a Mallorca. Aquest «sant» Tribunal que, per imposició forastera, ens va ser endossat ara fa cinc-cents anys, el 1488; un Tribunal, reivindicat per integristes i blasmat de tot aquell que té un esperit liberal; un Tribunal encara desconegut i mitificat, sobretot pel que fa a la seva actuació a Mallorca.

- 3** Mateu Colom i Pastor obre aquest dossier amb el seu article: **Reflexions entorn al cinquè centenari de la nova Inquisició a Mallorca (1488-1988).**

- 6 La Inquisició, aquesta institució mala d'entendre,** per Romà Pinya i Homs.

- 8** P. de Montaner presenta unes **Reflexions entorn de les relacions entre xuetes i cristians vells a la segona meitat del segle XVII.**

- 12** ¿Quina va ser a Mallorca l'actitud de la Inquisició enfront de la nostra llengua? Hi tracta de donar resposta Lleonard Muntaner: **El Sant Ofici i la llengua catalana.**

- 14** Pere Fullana, bon investigador del nostre segle XIX i de les seves lluites, col·labora amb aquest títol: **La Inquisició: de tribunal a mite de l'integrisme.**

- 17** Maria A. Albertí i Maria F. Sureda ens ofereixen un interessant estudi sobre **Distribució de les llegendes populars mallorquines:** històriques, religioses, supersticioses i etiològiques, molt ben il·lustrat amb quatre mapes. Una valuosa contribució a l'antropologia mallorquina.

- 25 L'ESGLÉSIA NOSTRA** aquest mes d'agost commemora el CIV aniversari de la coronació de la Mare de Déu de Lluc, publicant l'homilia que en dit aniversari pronuncià al santuari Mn. Pere-J. Llabrés: **Santa Maria de Lluc és Reina de Mallorca.**

- 28 Quarta mostra de dansa moderna i jazz, organitzada per la «Fundació Caixa de Pensions»,** del 3 al 7 d'octubre a Ciutat.

- 29 Dimonis i ànimes en pena a Lluc:** unes curioses troballes del P. Rafel Juan, arxiver del santuari i Col·legi.

- 31 Dos contes d'Alvaro Cunqueiro,** traduïts per Josep M.ª Llompart: **El cavall d'Alberto Merlo i Lisardo Montes.**

EDITORIAL

La nostra llengua és en perill

Enguany no hi ha hagut tempestes fortes d'agost, com les que de vegades han sacsats violentament la nostra geografia. Però, a començaments d'agost, un mal llamp va enlluernar la nostra consciència de mallorquins convençuts i en exercici, i un tro esfereïdor eixordà la nostra sensibilitat patriòtica: les estadístiques ho deien clarament: la nostra llengua, el català de Mallorca, recula.

La notícia estadística no ens va estranyar del tot. Que el jovent de Ciutat de menys de 15 anys, en un 42'51 % *només* parli en castellà habitualment, no ho sabíem amb aquesta precisió matemàtica, però ja ho endevinàvem prou escoltant just com habitualment parlen els nostres al·lots, i tal volta més encara les al·lotes, quan van als col·legis, quan es diverteixen, quan es passegen pels nostres carrers. Que ho és de difícil, a Ciutat, trobar colles de joves que parlin català!

Les causes d'aquesta situació, feresta per la supervivència i no diguem ja per la normalització i progrés de la nostra llengua, és veritat que arranquen d'una història política i cultural que molts dels nostres conciutadans o ignoren simplement o no estan disposats a rebutjar. Això de parlar en castellà fa més «senyor» o més «culte», o és més «universal». El ròssec no s'ha esvaït, ni prou fer-hi, després d'aquells quaranta anys. Els nostres al·lots ho manifesten pel carrer i dins la pròpia llar.

És veritat que els joves no en tenen plenament la culpa. L'abandó de la llengua, almenys qualitativament, per part dels adults; la cultura escolar transmesa —fora de migrades (i discutides!) excepcions— en castellà; els mitjans de comunicació —fins i tot els qui es lamenten de les estadístiques fetes públiques aquest agost— gairebé tots en castellà, i sovint amb cartes i més cartes, i algun article, contra l'odiat imperialisme català (contra el «Imperio» res, i això que està ben viu, en tenim una prova més en el que comentam); uns dirigents autonòmics, no imposats per Madrid si no es demostra el contrari, freds, ben freds davant la realitat llastimosa d'una llengua nostra minoritzada per tants conceptes.

La culpa encara no la té l'escola, que tot just comença a poder ensenyar en català; ni tampoc la normalització lingüística, que podem dir que ni ha fet les primeres passes. La culpa grossa la té la desinformació de la nostra societat, encara que no en sigui conscient ni responsable perquè ha estat manipulada i sotmesa a una altra llengua i cultura que se li ha endossat com a «superior» i que li ha estat necessària per tants conceptes; per sobresortir mínimament en qualsevol activitat.

Qui pot trabucar la situació, qui l'ha de trabucar primerament, són els dirigents del poble i de la seva cultura que han de tenir prou clara quina és la situació real del nostre signe més llampant de personalitat i identitat, i quins són els drets que té i ha d'anar assolint realment la que és l'única llengua pròpiament *nostra*. Després, caldrà aplicar les vies més adients perquè la llengua de Mallorca, i de les altres Illes germanes, ocupi realment el lloc que li correspon en públic i dins la llar, en els mitjans de comunicació i en els papers oficials, a l'escola i en tota la comunicació entre els ciutadans. El poble haurà d'assumir la dignitat de parlar correctament la llengua pròpia de les Illes, d'escriure-la, d'usar-la en qualsevol ocasió i per qualsevol mitjà, sabent que no és una llengua d'espardenya, sinó una vertadera llengua de cultura com pot ser-ho qualsevol de les més desenvolupades i modernes. I aquesta llengua a les Illes ha de ser necessària en la immensa majoria de situacions i per assolir una plena integració en la nostra comunitat: no és ni una relíquia ni una curiositat folclòrica!

La via no és la violència, però sí la fermesa; no pot ser mai la renúncia o la tebor, sinó l'estimació i l'ús entusiasta i sense restriccions. No siguem bords ni esclaus. «Siau qui sou!»: amb totes les conseqüències, amb dignitat i amb convicció, sense atiar vells odis, atiant, això sí, la més genuïna expressió del poble que ara som i que volem continuar essent.

Dossier: LA INQUISICIÓ A MALLORCA

UNIVERSITAT DE MALLORCA
BIBLIOTECA
PROFESSORAT

Reflexions entorn al cinquè centenari de la nova Inquisició a Mallorca (1488-1988)

per Mateu Colom Palmer

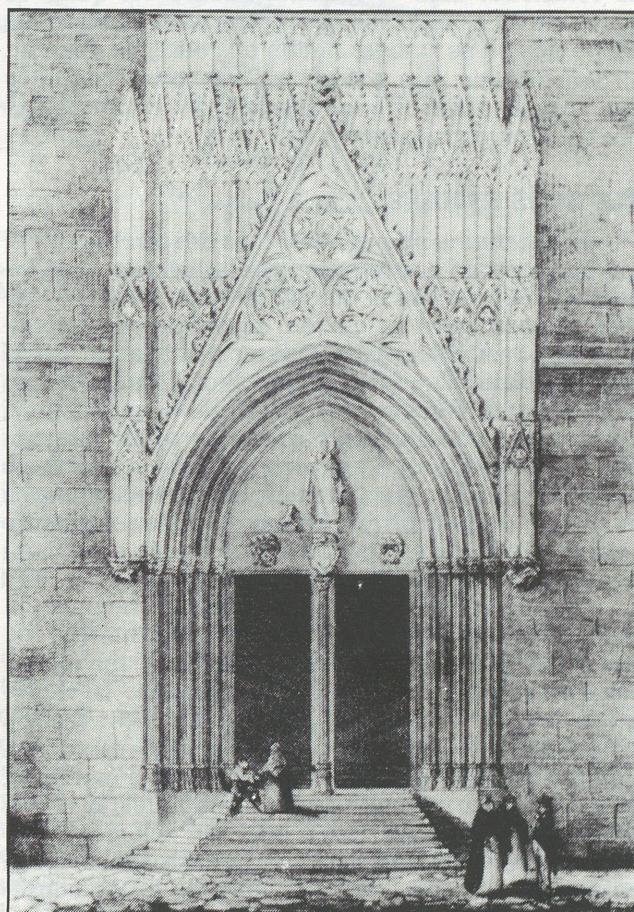
L'ANTIGA I LA NOVA INQUISICIÓ

La celebració enguany del cinquè centenari de la instauració de la nova Inquisició a Mallorca és una bona ocasió per reflexionar sobre aquest tema que tant d'interès ha despertat darrerament. En primer lloc, cal explicar per què en el títol del present treball parlem de la nova Inquisició. S'ha de fer així perquè a l'Edat Mitjana, les illes, com les altres contrades de la Corona d'Aragó, ja conegueren el que era el tribunal del Sant Ofici. Aquesta Inquisició medieval estava sota la jurisdicció episcopal i en mans de l'orde dels frares dominics, encarregada de proporcionar els funcionaris i les seues on actuaven els distints tribunals dels territoris patrimonials dels reis catalano-aragonesos. La institució no era encara coneguda als regnes de Castella, on la jurisdicció civil era l'encarregada de castigar els possibles brots herètics. A l'estiu del 1488 i amb l'arribada de dos nous inquisidors per posar-se al front del nostre tribunal, comença una nova etapa de la història de la Inquisició.

Quins són els trets que defineixen aquesta nova etapa? Entre d'altres mencionem la incorporació de l'autoritat reial a les tasques de control del tribunal conjuntament amb la Santa Seu, deixant de banda la jerarquia episcopal. La incipient monarquia autoritària dels Reis Catòlics veia en la Inquisició l'instrument a través del qual es podia assolir la unificació religiosa de les diverses ètnies de la seva corona. Per això el 1478 aconseguïen que el Papa Sixt IV promulgui una butlla en què es recollien les característiques de la nova etapa del Sant Ofici.

POCS RECORDS A MALLORCA

La nova Inquisició actuà a les Illes de forma efectiva fins el 1820 i malgrat els més de tres-cents anys que van de la data de creació a la d'abolició, són molt pocs els records de la seva perllongada presència. Uns desaparegueren en el moment de la seva abolició per mor dels aldarulls organitzats per la gent de Ciutat, com és el cas de bona part del ric arxiu i tot el que es guardava al palau inquisitorial.

Portal d'entrada de l'avui desapareguda església dels dominicans de Palma, on, de molt antic, es venien penjant les gramalletes dels condemnats pel Sant Ofici de la Inquisició.

L'edifici recordà durant uns anys més el lloc que fou la seu del tribunal, fins que l'Ajuntament decidí esbucar-lo per construir-hi en el seu trast una nova peixeteria. D'aquella antiga ubicació, en l'actual plaça Major, no ens queda més record que una ratjola col·locada en un dels seus cantons i en què es

pot llegir *Carreró de la Inquisició*. Per raons no tan clares, també desaparegué un altre edifici que hauria pogut recordar en certa mida el tribunal: el convent dels dominics, en el claustre del qual molts d'anys hi figuraven els sambenets d'una part dels condemnats, com en altres convents de l'orde a diversos pobles de l'illa. Actualment, l'únic edifici que resta relacionat amb la Inquisició és el Temple, on el tribunal hi residí en diversos períodes al llarg del segle XVI.

Davant la manca de restes tangibles, cal veure quins són els testimonis que dins la cultura popular, ens recorden l'existència del Sant Ofici. En aquest camp, l'hermetisme i el secret que envoltà a totes hores les actuacions del tribunal, creà un ambient propici per a la fantasia i les més desbaratades creences, conservades gràcies a la tradició oral. Els diversos *Pou de l'Inquisidor* són indrets que el poble ha relacionat amb el tribunal i sobre els quals es contenen les més curioses anècdotes, diferents segons els pobles on es troben. Tenen en comú, no obstant, el destí fatídic que sofrien les víctimes conduïdes fins aquells pous, on morien per ordre d'inquisidors poc escrupulosos.

ELS NOUS ESTUDIS

El panorama no pot esser més descoratjador per qui es comença a interessar per la història de la Inquisició. Per rompre la inèrcia de tants de segles tòpics, fa uns anys sorgeixen investigadors preocupats per desvetllar els fets que conformen la verdadera història d'aquesta institució a Mallorca. Els seus estudis comencen a clarificar el panorama i aporten arguments vàlids sobre els quals reflexionar, a la vegada que centren l'adequada discussió del tema. Fruit d'aquest nou esperit que els anima és la creació d'un *Centre d'Estudis Judaics i Inquisitorials de les Balears*, organisme que pretén aglutinar i coordinar els afans i treballs de les illes.

En primer lloc es comença a rompre l'hegemonia del binomi *Inquisició-xuetes*, demostrant que es pot parlar del tribunal sense haver de fer una necessària referència al particular fenomen de la segregació viscuda a l'illa fins temps recents. Les víctimes de la Inquisició no foren exclusivament els xuetes. Persones que cregueren en el món de la superstició, que cometeren la imprudència de manifestar el seu rebuig al propi Sant Ofici o que, tan solament, deixaren escapar de la seva boca una flastomia, sofrien igualment el càstig del tribunal i les seves conseqüències. Homes fidels a les seves creences islàmiques malgrat el baptisme rebut, moltes vegades acceptat amb l'esperança de millorar les condicions de la seva esclavitud, o aquells que no entengueren que formar part d'una de les altres esglésies cristianes els podia suposar morir lluny de la seva terra formen també la trista nòmina dels condemnats a mort per la Inquisició. Tots plegats, i no solament uns quants, configuren el caire luctuós del tribunal.

Igualment, les investigacions en curs ajudaran a conèixer amb més profunditat aspectes relatius a

l'activitat processal de la Inquisició a Mallorca i permetran respondre a interrogants incontestats fins el moment. Per exemple es podrà quantificar amb relativa aproximació el total de persones jutjades per la Inquisició en el districte de les Balears, establir els distints períodes de la mencionada activitat processal, conèixer el total de víctimes mortals que provocà i els motius de la seva condemna, les estructures burocràtiques i els seus funcionaris.

També es posa de manifest que els criteris que en alguns moments emprà la institució a l'hora d'examinar les causes de fe i judicar els que s'allunyaren de l'ortodòxia catòlica, no sempre foren els mateixos, perquè estaven en funció de la classe social a què pertanyien els encausats. Coneixem casos que ho confirmen i demostren a les clares que les normes i els càstigs no eren igual per a tots. Així es posa de manifest en la primera meitat del segle XVII, quan l'inquisidor responsable del nostre tribunal conegué els encisos practicats per Lucrècia Sureda i Puig i la seva filla Francisca Truyols per aconseguir que Miquel Lluís Tugores es casàs amb la darrera. La condició de nobles salvà dites mare i filla del procés inquisitorial, mentre que la inductora d'aquells encisos fou jutjada i condemnada a sortir desterrada quatre anys fora de les illes. Pocs anys després dues monges de la Concepció apareixien també inculpadades en pràctiques supersticioses: Sor Joana Brondo i Sor Isabel Torrella. També en aquest cas la seva pertinença a famílies nobles de Ciutat aturà la mà de l'inquisidor i sols foren amonestades pel seu confés.

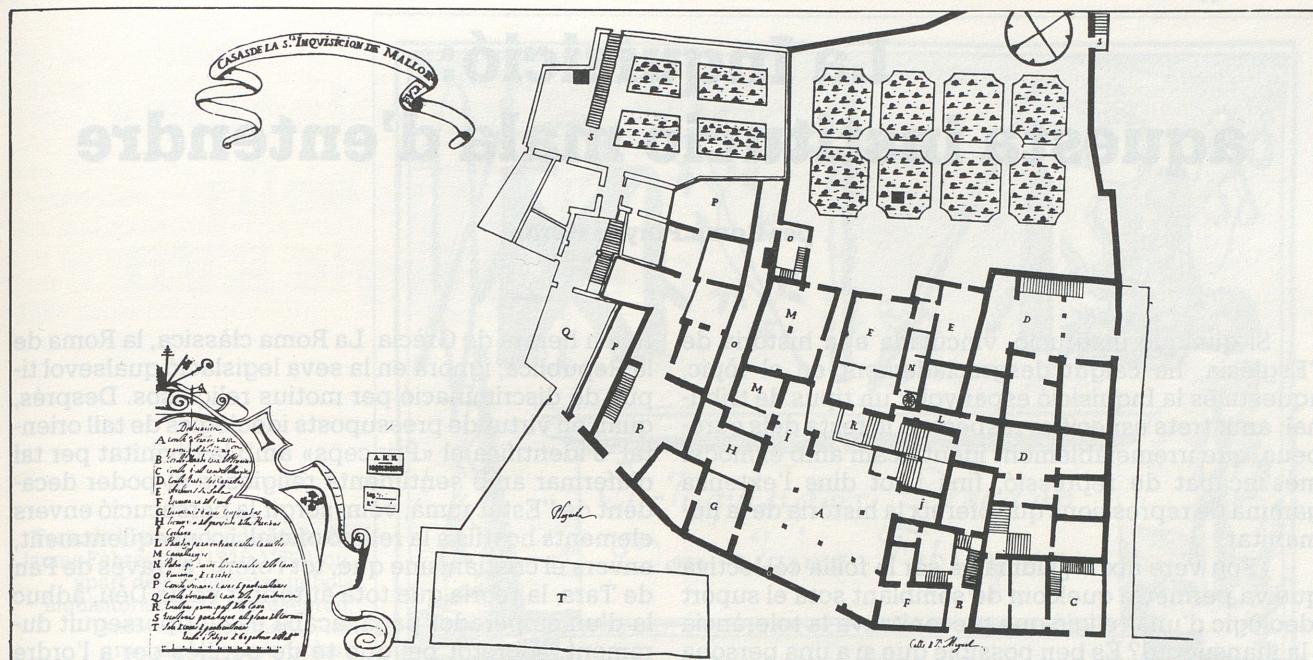
CRÍTQUES

Malgrat la idea difosa durant molt de temps per certs investigadors, la veritat és que el Sant Ofici va esser una institució que sofrí nombroses crítiques i enfrontaments per part d'homes i institucions. Unes vegades varen esser crítiques als membres que formaven part de la institució, d'altres al seu funcionament. En la majoria d'elles la Inquisició perseguí els qui havien fet les mencionades crítiques, per mor que tota actitud de desacord era considerada com a sospitosa d'heretgia i, amb conseqüència, castigada. Gràcies a aquesta circumstància ens han quedat testimonis de les mencionades crítiques. En altres ocasions, els malcontents aprofitaren l'anonimat dels pasquins, col·locats a deshora per cantons i portals de Ciutat, per fer arribar les seves protestes als conciutadans. Les institucions coetànies també feren evident el seu descontent per unes situacions de privilegi que gaudien els qui treballaven en el Sant Ofici. Privilegis de tot tipus —fiscals, jurídics, i socials— formaven part de les contraprestacions que oferia la Inquisició als servidors fidels. Altres motius d'enfrontament venien motivats per les qüestions de protocol i de preeminència, de tanta importància en aquells moments.

FUNCIÓ POLÍTICA

Avui en dia no hi ha dubte que la Inquisició, en

Dossier: LA INQUISICIÓ A MALLORCA

Plànol de les cases principals de la Inquisició de Mallorca, les quals, situades en el carrer de Sant Miquel, ocupaven un ample espai de l'actual Plaça Major de Palma.

ocasions, jugà un paper exclusivament polític en mans de la corona espanyola i serví d'instrument precís de les estratègies posades en pràctica pels seus monarques. Tenim exemples prou coneguts d'aquesta qüestió. Tal és la intervenció del tribunal de Saragossa en l'incident que protagonitzà el que fou secretari de Felip II, Antonio Pérez. En la mencionada ocasió, els funcionaris inquisitorials assumiren una tasca que estava enfora de tota consideració herètica i compliren l'ordre de detenir un funcionari caigut en desgràcia que pretenia fugir a l'estranger. Per això, només mancava acusar-lo falsament d'heretge perquè el tribunal es posàs en marxa i empresonàs Antonio Pérez.

El tribunal de Mallorca també jugà un paper fonamentalment polític en algunes de les seves actuacions. Així, coneixem la decidida intervenció que mantingué l'inquisidor Francisco Gregorio durant la revolta de Catalunya l'any 1640. En aquella ocasió rebé l'encàrrec de la corona de vigilar l'arribada a les illes de memorials i escrits procedents d'aquelles terres, on els catalans explicassin els motius del seu aixecament i demanassin l'ajuda d'aquestes illes. De la mateixa manera, l'inquisidor ajudà les lleves que des del nostre regne es reclutaren per anar a sufocar la mencionada revolta, aportant doblers i facilitant soldats sortits de les seves presons. En la lluita contra l'amenaça que representava el problema de la pirateria en el segle XVII, el tribunal també jugà un destacat paper en tot allò que pretenia la seva erradicació. Unes vegades la seva intervenció en el pro-

blema consistia a mantenir empresonats coneguts pirates, bons coneixedors de les costes illenques i peninsulars; d'altres reprimia el tràfic de mercaderies tan perilloses com la pega, destinades a les drassanes d'Alger. De sempre, proporcionà un nombrós contingent d'homes que complien la seva condemna com a remers de les galeres reials.

PER A UN CONEIXEMENT OBJECTIU

Totes les consideracions esmentades, pretenen donar una altra idea del que va ésser la història del tribunal del Sant Ofici i poder superar així vells esquemes i antiquats tòpics que encara avui sovintegen en nombrosos treballs. L'estudi de la Inquisició no pot pretendre, sota cap concepte, assumir el paper de justificació d'uns fets que en l'actualitat poden no ser entesos, si es deslliguen de les circumstàncies en què es donaren. El camí a seguir passa necessàriament per evitar aquest tipus d'interpretacions caduques i exigeix apropar-nos a uns fets històrics deixant de banda, en la mesura del que sigui possible, interpretacions subjectives que a res condueixen.

Esperam que la celebració del cinquè centenari i els actes que organitzarà el *Centre d'Estudis Judaics i Inquisitorials de les Balears* serveixin per conèixer millor el que realment fou el Tribunal de la Inquisició a Mallorca.

MATEU COLOM PALMER

La Inquisició: aquesta institució mala d'entendre

per Romà Pinya i Homs

Si qualque institució, vinculada a la història de l'Església, ha caigut desgraciadament en el tòpic, aquesta és la Inquisició espanyola: un tipus de tribunal, amb trets específics respecte a la resta dels europeus, que irremeiablement identifiquem amb el model més acabat de repressió, fins i tot dins l'extensa gamma de repressions que ofereix la història de la humanitat.

¿Fou vere això? ¿Quina va ser la follia col·lectiva que va permetre quelcom de semblant sota el suport ideològic d'una religió que preconitzava la tolerància i la mansuetud? És ben possible que si a una persona se li explicà la gènesi i el missatge evangèlic, i llavors se li sobreposà el clixé de la Inquisició, aquesta persona contestaria que no entenia res. ¿Com és que un missatge religiós que fa de l'amor el valor suprem de l'home, depurant i àdhuc superant els principis bíblics de misericòrdia, pietat i justícia, pot idear un tribunal com el de la Inquisició, tirant pe'n terra tals principis? S'ha dit, fins i tot, que enfront de la llibertat com a valor suprem, exaltat per l'antiga Grècia, és l'amor com a vincle de solidaritat, d'encontre, de diàleg, el valor suprem de l'herència semítica o més exactament, jueva; i que ambdós valors, llibertat i solidaritat, en aquest gresol de civilitzacions que és el Mediterrani, troben la seva perfecció en el cristianisme que predica que no pot haver-hi amor sense llibertat prèvia per estimar. Doncs bé, tot això no es pot casar gens ni mica, per molt que ens hi esforcem, amb la praxi inquisitorial de l'Església, que ha estat una realitat palpable durant bastants segles.

Tractem, doncs, de comprendre, per bé que ens hàgim de subjectar a l'esquematisme d'una col·laboració com la present, aquesta tremenda contradicció, que tant de dolor, rancors, odis va produir a l'occident cristià, i particularment a Espanya i a la nostra Mallorca, malgrat haver estat en el segle XIII model d'universalitat i esperit obert.

La tolerància religiosa és un dels grans valors que

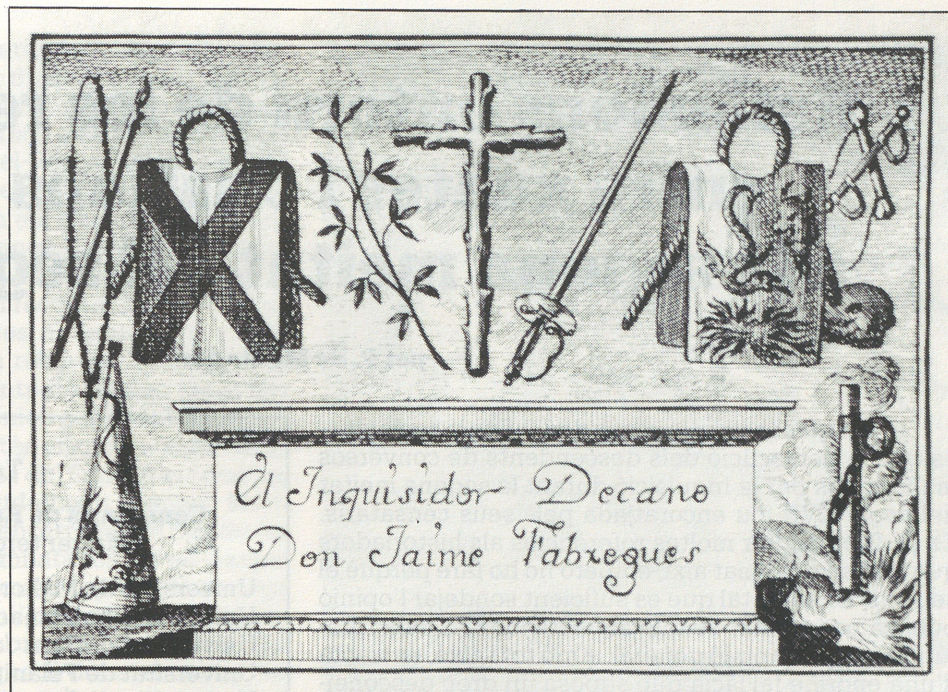
Roma hereta de Grècia. La Roma clàssica, la Roma de la República, ignora en la seva legislació qualsevol tipus de discriminació per motius religiosos. Després, quan en virtut de pressuposts ideològics de tall oriental, s'identifica el «Prínceps» amb la divinitat per tal d'afermar amb sentiments religiosos el poder decadent de l'Estat romà, veim sorgir la persecució envers elements hostils a la religió oficial, i conseqüentment, envers el cristianisme que, tot i oferir, a través de Pau de Tars, la teoria que tota autoritat ve de Déu, àdhuc la d'un emperador pagà, acaba essent perseguit durament, sobretot pel que té de perillós per a l'ordre polític establert per Roma. Aquesta intolerància religiosa, de la qual els cristians són les primeres víctimes, acaba essent heretada per aquests mateixos, de la mateixa manera que s'hereta el principi de connexió entre el trono i l'altar —el poder polític i el poder religiós— malgrat principis evangèlics previs que de forma contundent preconitzaven el contrari: el possible enteniment, però jamai la interdependència d'ambdós poders.

A partir, doncs, del Baix Imperi, i accentuat per l'impacte dels pobles germànics, que no entenen gaire les subtilitats de la civilització greco-judeo-cristiana, s'acreu la intolerància religiosa a Occident. Els visigots ens en deixaren bona prova. Podem observar, sense cap dubte, que la intolerància religiosa s'incrementa progressivament fins al segle XVII, i només a partir de finals d'aquest segle comença a minvar, puix Europa comprèn la catàstrofe que han suposat les cruels i devastadores guerres de religió.

El fet important i significatiu en aquest cas és que l'Europa, i dins ella l'Església que instaura o permet la instauració dels tribunals inquisitorials, disposa, en arribar l'Edat Mitjana —i els fa perdurar fins a l'entrada de la Moderna— de dos tipus de conductes delictives per motius religiosos totalment acceptades: l'apostasia i l'heretgia. És vere que a ningú se li pot exigir ésser cristià contra la seva voluntat. Les perse-

Les il·lustracions d'aquest dossier sobre la Inquisició a Mallorca han estat cedides per Miquel Font, editor.

Dossier: LA INQUISICIÓ A MALLORCA

Tarja de l'Inquisidor de Mallorca Jaume Fàbregues (1715-1783), on, apart dels coneguts símbols inquisitorials, s'hi representen, entre altres elements, les gramalletes, cucurutxes i mordasses utilitzades pels condemnats a Mallorca.

cucions per motius racials o religiosos són condemnades pels pontífics de l'Església. Nogensmenys l'heretgia sí que és condemnable, com a separació o divorci del catolicisme, per tal de seguir les que es consideren «sectes» o desviacions impures d'una doctrina que l'Església creu que té l'obligació de defensar; i l'«apostasia», que implica una negació de la fe, de la unió amb el Déu o Senyor amb qui un s'ha compromès. Avui això és difícil de comprendre. Però des de l'òptica d'una societat feudal, feta de relacions de fidelitat entre senyors i vassalls, i en la qual es castiga durament la ruptura d'aquesta lleialtat, es comprèn que l'«apostasia» s'identifiqui com la falta més greu de lleialtat, com una traïció. Més encara. El càstig de l'apostasia és la pena de mort, com ho és el crim de lesa majestat. I és que si la traïció al senyor de l'ordre temporal es castiga amb la mort ¿com no es castigarà amb la mateixa pena la traïció al senyor suprem del cel?

En arribar l'Edat Mitjana, tenim, doncs, tots els ingredients ideològics perquè puguin ser perseguits els delictes religiosos. Fins i tot disposam del precedent de la Inquisició medieval que, en mans dels bisbes, feia que aquests, en llurs respectives diòcesis, vetlassin amb la major efectivitat la defensa de la fe. La seva versió a la Corona d'Aragó s'instaura a partir del 1238, encara que —és de justícia dir-ho— sense causar els traumes i persecucions que causarà la Inquisició instaurada per la Monarquia hispànica.

Sobre aquests pressuposts, efectivament, els Reis Catòlics instauen la seva Inquisició l'any 1478 arrencant una bul·la de les mans del papa Sixt IV, per

la qual els monarques adquirien el dret de designar tres inquisidors. A partir de llavors, sembrada la llavor, l'arbre es faria gran i malgrat que el papat el 1449, per la bul·la «Numeris generis inimicus» haguera condemnat la pràctica d'excloure els cristians de càrrecs eclesiàstics per no procedir d'una raça determinada. Tot i amb això, la màquina ja és en marxa i comença el setge dels conversos espanyols i el drama inquisitorial, sense que Roma ho pugui impedir. Encara el 1482 Sixt IV promulga el que Lea considera «la bul·la més extraordinària de la història de la Inquisició», puix el dit papa, conscient del perill que significa posar en mans del poder temporal el tribunal de la fe, afirma que a Aragó, València, Mallorca i Catalunya, la Inquisició implantada pels Reis Catòlics, seguint el model de Castella, actuava no pel zel de la fe i la salvació de les ànimes, sinó per la cobdícia de la riquesa. No oblidem que la monarquia hispànica, a partir de llavors, no sols podria perseguir per suposats motius religiosos qualsevol súbdit que la molestàs, fins i tot malgrat la seva condició d'alt eclesiàstic, sinó que endemés li podia confiscar els béns. De res servien les denúncies papals. El drama de la persecució política per motius aparentment religiosos havia començat a Espanya sistemàticament i eficaç.

Des de l'òptica dels nostres dies tot això sembla aberrant. Des de la del segle XVI, quan la tolerància podia confondre's amb la tebor, manco. També és veritat que no tenim motius per a pensar que aquest instrument colossal de la monarquia s'ideàs exclusivament per raons polítiques. En qualsevol cas, se salvà la fe, però a costa de la caritat entre els espanyols.

Reflexions entorn de les relacions entre xuetes i cristians vells a la segona meitat del segle XVII

per P. de Montaner

Una de les tesis més repetides —fins la sacietat— és que la persecució dels descendents de conversos mallorquins per la Inquisició durant la segona meitat del segle XVII fou encoratjada pels seus censataris. Es podrien adduir moltes referències als historiadors que ho han defensat així, emperò no ho faré perquè el seu èxit ha estat tal que és suficient sondejar l'opinió pública per adonar-se que aquesta idea ha calat profundament a l'opinió general. Amb tot i això, es tracta d'una enorme fal·làcia que suposa un greu desconeixement dels mecanismes expropiatoris de la Inquisició. En realitat, una vegada expropiats els béns dels condemnats, els seus crèdits no desapareixien: el que es produïa era un canvi de titular creditor. És a dir, els nous creditors eren el Sant Ofici i el Rei. Això, que està claríssim, no mereix la pena d'esser provat.

¿Quin interès es podia tenir, doncs, a eliminar censalistes quan no s'eliminava el censal i a més el nou censalista passava a esser la Inquisició, que comptava amb prou i més perillous mitjans per a exigir els pagaments? D'altra banda, encara no s'ha estudiat amb detall l'origen dels censals que es retien als xuetes. L'anàlisi dels que eren propietat de Rafael-Jerònim Cortès ens demostra, per exemple, que d'un total de 1566 £ 15 s 2 d només en corresponien a particulars 25 £ 18 s; i encara més, d'aquests particulars, que eren quatre, n'hi havia tres de xuetes: Margalida Fuster, Jacinta Cortès i Guillem Tarongí (vegeu la taula I) (1). En qualsevol cas, es veu clarament que els censataris d'aquest ric xueta eren molt majoritària-

TAULA I

Censataris de Rafael-Jerònim Cortès (darrer terç del segle XVII)

Universitat de Mallorca	834 £ 8 s
Universitat de Manacor	36 £ 16 s
Universitat de Sant Joan	15 £
Universitat de Felanitx	147 £ 13 s 3 d
Universitat de Sencelles	25 £
Universitat d'Artà	187 £ — 16 d
Universitat de Sta. Margalida	80 £
Universitat de Sa Pobla	161 £ — 8 d
Gremi de forners	22 £ 10 s
Gremi de boters	32 £ 5 s
Guillem Tarongí	5 £
Nicolau Font	7 £ 10 s
Margalida Fuster	8 £
Jacinta Cortès	5 £ 8 s
TOTAL	1566 £ 15 s 2 d

Font: Arxiu de Can Salvà de la Llapassa (Palma)

ment institucions (gairebé el 99 % de la suma total els corresponia), i que d'entre elles destaquen la Universitat de Mallorca (53 %) i diverses universitats foranes (41 %).

De fet, existeix una tendència general a considerar els xuetes com un grup uniforme quant a les seves relacions amb els cristians vells i, per suposat, amb el Sant Ofici; segons aquest punt de vista, tota la *gent del carrer* vivia realment marginada i amb molta por. No és així. Abans del drama del darrer terç del segle XVIII, molts xuetes (2) convivia tranquil·lament amb la resta de la població, i n'hi havia que fins vivien als baixos del Palau del Sant Ofici! (3). Però encara hi ha més: n'hi havia que col·laboraven obertament amb els inquisidors. No m'estic referint als malsans, sinó a gent que es relacionava amb el tribunal per raons econòmiques. A la llista de fiances atorgades al donzell Pere-Antoni Zaforteza quan rebé el càrrec de deposi-

(1) Document sense signatura a l'Arxiu de Can Salvà de la Llapassa (Palma), consultat per gentilesa de D. Francesc Salvà de la Llapassa i Cerdà.

(2) Contra el que es diu sovint, el vocable 'xueta' no neix amb els actes de fe del darrer terç del segle XVII. El pare Francesc Garau, que escriu l'any 1691, diu que *«les sacaron el nombre poco menos afrentoso de chuietas (sic) por ironia que no comen tocino»* (La Fe triunfante, pàg. 83 de l'edició de Palma, 1984). Això vol dir que l'apel·latiu ja s'aplicava als descendents de conversos quan es va produir la gran reacció inquisitorial.

(3) Així es desprèn del cadastre de Ciutat de l'any 1685 (Arxiu del Regne de Mallorca).

Dossier: LA INQUISICIÓ A MALLORCA

tari de la Inquisició (era normatiu depositar una quantitat quan s'obtenia un càrrec d'aquest tipus), dels sis fiadors només n'hi ha un que no és xueta: Don Joan Mir, amb 600 £. Tots els altres són xuetes: Agustí Cortès, Margalida Aguiló, Rafael-Bernat Martí, Joanot Pomar i Joanot Pomar de Benet (4). Com s'explica que els mateixos xuetes posassin els seus doblers al servei de la Inquisició? Ben tranquils estaven, doncs, com ho estava aquell fill de Gabriel Cortès que l'any 1667 rebia certa quantitat del receptor Zaforteza com a pagament de teles venudes al Sant Ofici, o com aquell Miquel Cortès que en rebia per velluts (5). A més a més, àdhuc en moments de màxim perill ens trobam amb xuetes que no tenien por de la Inquisició, i així s'entén que Gabriel Cortès visqués a unes cases que tenia llogades a la *recepta* del Sant Ofici i que havien estat incautades a la judaïtzant Eleonor Martí Cortès (6); o que l'any 1680 l'encarregat de recollir les robes segrestades als condemnats fos un tal Gaspar Pinya, qui el dia 4 de maig d'aquell any en feia entrega al receptor «dentro de un baúl de vaqueta colorada» (7). Encara més: el 29 d'octubre del mateix any, Rafael-Joan Pomar rep 120 £ que li dóna el caixer del Sant Ofici «per los treballs he prestats en los encants de las robas de los bens confiscats... per los bastaxos per tragar las robas y alajas en la casa de la almo-neda y allí penjar los quadros y demás robas y de mos treballs y assistència» (8). Xuetes, doncs, que fan feina per al Sant Ofici i s'ocupen de les subhastes dels béns segrestats a d'altres xuetes. Finalment, cal observar que hi havia famílies xuetes que durant la segona meitat del segle XVII obtingueren dret de sepultura a Sant Domingo, el *sancta sanctorum* dels inquisidors. Sabem que hi varen fer construir les seves tombes, fins i tot adornant-les amb escuts heràldics (9). Com devia ser el contrast de trobar els sambenets al claustre i aquestes sepultures blasonades a l'església!

Amb tot això, podem concloure que les condemnades de xuetes de la segona meitat del segle XVII no tingueren voluntat d'extermini ètnic: foren fulminades contra persones concretes que —com ha demostrat Angela Selke— eren efectivament judaïtzants (10). D'altres descendents de conversos, i fins i tot parents de condemnats, no patiren cap tipus de persecució perquè no judaïtzaren: molts eren, endemés, membres de l'Església com a preveres. Sembla, doncs, que aquesta no posava inconvenients als portadors dels quinze llinatges a l'hora d'ordenar capellans com és el cas d'una família Martí (vegeu la taula II) (11). Per altra part, encara que els notaris (com els altres professionals) exigissin proves de neteja de sang per a ingressar en el seu cos, podem documentar notaris clarament xuetes, com és ara el discret Joan-Antoni Bonnin, fill d'un altre notari anomenat Joan Bonnin i d'Elisabet Fuster, i germà de Margalida Bon-

Fragment del plànol del canonge Garau (1644). La lletra C indica la localització exacta de l'edifici principal de la Inquisició, el qual en determinats períodes fou popularment conegut amb el nom de «sa casa negra».

(4) *Llibre de depòsits del Sanct Offici, 1598, administrat per mi Philip Valentí, Depositari, n.º 5* (Arxiu de Can Berga, Vinagrella). Malgrat la data que figura al títol, hi figuren les fiances de 1634. Vaig consultar aqueix arxiu gràcies a l'amabilitat de D.ª Concepció Sureda i Fortuny, Marquesa Vda. del Verger (a.c.s.).

(5) *Llibre de pagaments de ajuda de costa del St. Offici, 1656* (Arxiu de Can Berga, Vinagrella).

(6) Segons el referit cadastre de 1685. Vegeu: P. de Montaner, *El brazo noble mallorquín durante los siglos XVI y XVII: su estructura y sus bases económicas*, Tesi Doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1978.

(7) *Libro de todas las cosas y cantidades ha recebido el Sr. P. Anttº Çaforteça cavº Receptor del Stº Offº por efecto de entrar en la Arca de tres llaves, 1680*, (Arxiu de Can Berga, Vinagrella).

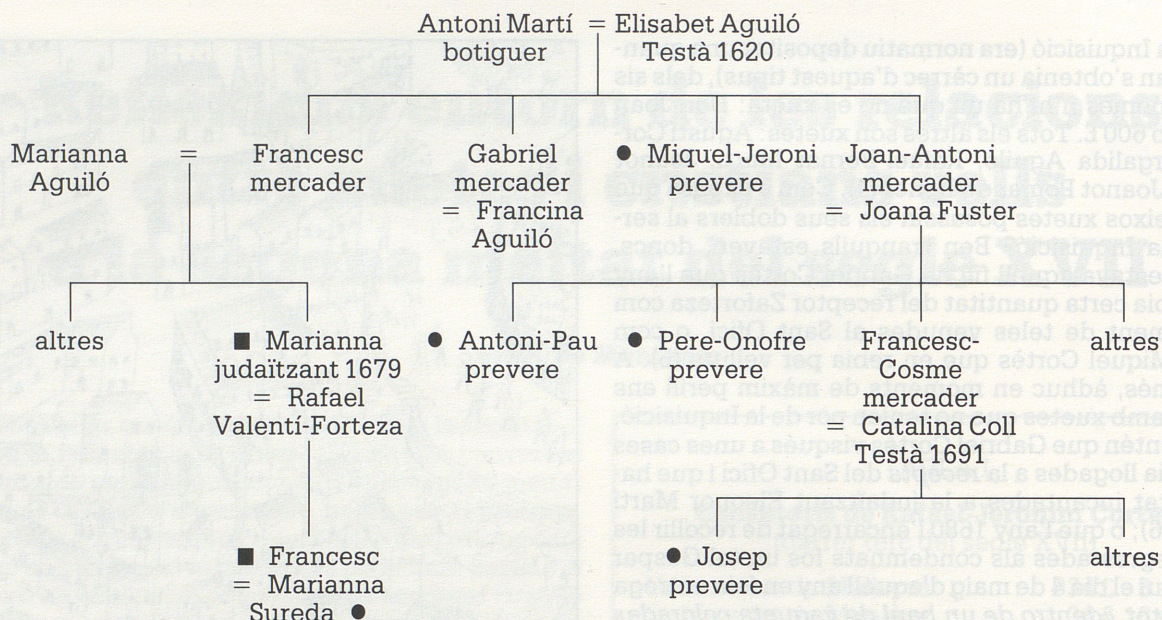
(8) *Llibre de caxas de la Resepta del Stº Offici administrada per lo mag. Pere Anttº Çaforteça Receptor o Depositari de los bens sequestrats a los del Carrer del Segell fet per mi Anttº Genovard notº caxer electo per dit Sr. Receptor, 1678* (Arxiu de Can Berga, Vinagrella).

(9) *Llibre de las Sepulturas concedidas á diversas Familias de la Iglesia y Claustro del Convent de Sn. Domingo de Palma fet en lo año 1686, copiat en el de 1787* (Biblioteca Central Municipal de Palma, MS-56).

(10) *Los chuetas y la Inquisición*, Madrid 1972.

(11) Estic preparant un treball sobre aquesta família Martí, que fins i tot es va relacionar amb el braç noble per vies matrimonials.

TAULA II

Genealogia abreujada de la família Martí, on es documenten preveres i judaïtzants

Font: Elaboració pròpia

nín, esposa de l'argenter Josep Picó. Aquesta família vivia al carrer de l'Argenteria, i de l'inventari dels seus béns (1653) (12) es desprèn que molt dignament: tenien una casa ben moblada, amb quaranta quadros, i el notari vestia cassaqués de domàs negre. Es coneixien, a més, notaris (i no notaris) xuetes que es casaven amb filles naturals d'aristòcrates (13).

La meua opinió és que, en general, les relacions entre els descendents dels conversos i els cristians vells eren distenses abans de la famosa «complicitat» jueva (1679), encara que certament condicionades per les pròpies característiques del grup xueta (endogàmia, veïnatge al ghetto, especialització professional) i, per suposat, per uns prejudicis atàvics que els no xuetes sentien vers el comportament dels semites, prejudicis que són universals. Malgrat tot, consta que la convivència era pacífica i que es bromejava amb la paraula xueta (14). Per desgràcia, després dels actes de fe del darrer terç del segle XVII, les bromes es convertiren en insults (15), tot i que és evident que els

(12) Protocols del notari Joan Armengol, i *Capbreuacions*, 1656 (Arxiu del Regne de Mallorca).

(13) P. de Montaner / Aina Le-Senne, *Aproximación al estudio de la formación de la clase noble en Mallorca*, Palma 1980, pàg. 60.

(14) Román Pinya, *Las relaciones entre cristianos viejos y conversos de Mallorca en el siglo XVII*, a «Estudios Baleàrics», 21, Palma 1986.

(15) P. de Montaner, *Relaciones entre la nobleza comerciante mallorquina y los chuetas en vísperas de la Guerra de Sucesión*, BSAL, 40, Palma 1984.

llibreria

Jovellanos

- pósters
- làmines
- postals...

Jovellanos, 1 Tel. 72 14 66
Ciutat de Mallorca

Dossier: LA INQUISICIÓ A MALLORCA

xuetes principals no deixaren de relacionar-se econòmicament amb els grans mercaders i amb els aristòcrates comerciants, tal com ho havien fet abans formant part de companyies de comerç i participant al cors (16). A Can Vivot, per exemple, trobam administradors xuetes durant la primera meitat del segle XVIII (Francesc Bonnin-Terreta, Baltasar Valentí-Forzeza, Onofre Aguiló), el que vol dir que els marquesos hi tenien confiança (17). No oblidem, de tota manera, que durant la Guerra de Successió els xuetes s'havien aliat als nobles i mercaders botiflers (18), el que no resultaria comprensible si hagués existit una repugnància (és la paraula adequada) com la que es documenta a la segona meitat del segle XVIII, quan, fins i tot després dels decrets d'integració firmats per Carles III, s'evitava d'allistar a l'exèrcit els «mozos chue-tas» per por a les reaccions dels altres soldats (19). És clar que el major distanciament entre xuetes i cristians vells no es produí automàticament amb els actes de fe. En qualsevol cas, hi ha testimonis que en aquells moments no mancà qui pensàs que l'atac frontal contra els xuetes era un error, doncs incidia negativament en l'economia mallorquina. Així es desprèn, per exemple, d'aquesta glosa que es troba manuscrita a un llibre de comptes de Can Dameto de sa Quartera (20):

*...pero ara temerosos
qu.estau de la trista sort
temeu més qu.el rei la mort.
Los qu.amb ella ereu dichos[os],
ara la vida és [des]conhort
perque vostra vestidura
dexaveu a bona gent
amb vostron Vell Testament,
pero porque és vell poch dura
puis lo serveu difarent.*

I es repetia en castellà:

*Escucha hermosa tierra
de tu mudansa la causa
qué gloria y entendimiento
perdistes en la mudansa.*

P. DE MONTANER

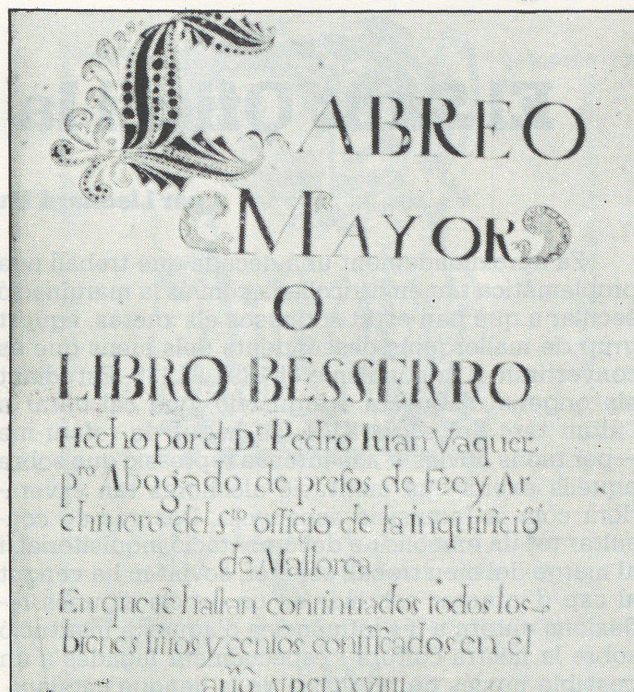
(16) Gonçal López Nadal, «Actividades financieras de los chue-tas en la segunda mitad del siglo XII: armamentos en corso y seguros marítimos», dins: *A Face not turned to the World. Essays on hispanic themes for Gareth Alban Davies*, Leets, 1987, pàgs. 111-136.

(17) Vegeu, per exemple, els registres generals 4022, 4023 i 4075 de l'Arxiu de Can Vivot (Palma).

(18) P. de Montaner, *La conspiración filipista mallorquina de 1711*, memòria de llicenciatura inèdita, Facultat de F. i Ll. de Palma, 1976.

(19) Per exemple: «deviendo hacer presente que en este sorteo no deben ser incluidos los Yndividuos conocidos aquí con el nombre de los de la Calle» (comunicat al Corregidor de Palma, Arxiu Municipal de Palma, lligall 64, exp. 881).

(20) *Recibos*, 12, f. 22 v. He d'agrair a D. Nicolau Dameto i de Squella que em permetés consultar l'arxiu familiar.

Portada del Vol. I del manuscrit del llibre de comptes dels béns confiscats als descendents dels jueus per la Inquisició el 1679 i el 1691.

**GRUP MALLORCA
BLANQUERNA**

IV SEMINARI D'INFORMACIÓ I ESTUDI

Lluc, 29 setembre - 2 octubre

«ESTAT I PERSONA EN EL MÓN D'AVUI»

Inscripció: Obra Cultural Balear

C/. Impremta 1, pral. Ciutat

Tel. 72 32 99

Data límit d'inscripció: 19 de setembre

Matrícula i estança pels 4 dies: 7.500 ptes.

Beques per a joves i estudiants, limitades, per ordre d'inscripció: 3.000 ptes.

El Sant Ofici i la llengua catalana

per **Leonard Muntaner i Mariano**

Fa aproximadament una dècada que treball una problemàtica tan envitricollada com és la marginació secular a què han estat sotmesos els xuetes, aquest grup de mallorquins descendents dels jueus que es convertiren al cristianisme el 1391 i 1435. Estudiant els orígens d'aquesta marginació, que cal datar a l'últim terç del segle XVII, he hagut de referir-me —per raons òbvies— a la intensa repressió que sobre aquells exercí una institució aleshores tan esveradora com la Inquisició espanyola. Després de consultar tot un embolic de documentació inquisitorial, i al marge del meu treball concret, sovint m'ha vingut al cap d'intentar esbrinar en un article algunes reflexions entorn a les influències d'aquesta institució sobre la nostra cultura i especialment lligades a un possible procés de repressió de la llengua catalana. D'entrada he de dir que la tasca no és senzilla, entre altres raons perquè ens trobam en un terreny encara verjo sobre el qual s'ha escrit molt poc. Que recordi, la problemàtica relativa a Inquisició-repressió cultural té més de tres-cents anys, encara que reviscolà amb força l'any 1876, quan Núñez de Arce en el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia de la Llengua culpà la Inquisició de la decadència de la literatura espanyola. Ben aviat, al discurs del flamant acadèmic, seguí una gruixuda polèmica entre els detractors i els defensors del Sant Ofici. Els primers —Núñez de Arce, Manuel de la Revilla i José del Perrojo— arribaren a afirmar que la Inquisició havia estat la causa gairebé exclusiva de la decadència cultural i científica d'Espanya. Els segons, representats per Menéndez y Pelayo, Valera, i Ortí y Lara presentaven una realitat totalment distinta, fent coincidir l'auge de la Inquisició i de la censura amb el període d'auge cultural anomenat «Siglo del Oro». Menéndez y Pelayo analitzà encara els índexs de llibres prohibits, amb la intenció de demostrar que en realitat els inquisidors mai prohibiren res veritablement destacable des d'un punt de vista intel·lectual o científic. Tot i que aquest darrer investigador tingué alguns seguidors com Sierra Corella i Miguel de la Pinta Llorente, el conjunt de la controvèrsia es realitzà sobre l'entelèquia que suposa la unificació de les distintes cultures de l'Estat en una cultura única, l'espanyola.

Molt més recentment i partint d'un Estat espanyol pluricultural, el professor Jordi Ventura i Subirats ha plantejat la problemàtica que m'ocupa en diverses ocasions, pel que fa al cas del País Valencià,

a *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País Valencià* (València 1978) i a *Conversos, Inquisición y cultura en Valencia* (Palma 1979-80), aquest darrer dedicat a rebatre un tant apassionadament les conclusions plantejades pel professor Ricard García Cárcel en les seves obres més conegudes. Deixant de banda els retrets i en definitiva les diferències de parer que ara i aquí no escau plantejar, la tesi que a grans trets defensa Jordi Ventura és la de la coincidència de dates —finals del s. XV i inicis del s. XVI— entre les primeres actuacions inquisitorials i l'enderrocament d'una esponentosa cultura catalana a València. El Tribunal del Sant Ofici, per aquest autor, tingué una influència indirecta en la desfeta, però, d'uns resultats ben palesos, com demostra per exemple la destrucció —per raons teològiques— de la Bíblia impresa de Bonifaci Ferrer i d'altres llibres de les escriptures traduïts al català. Per altra banda, seguint la tesi de J. Ventura, l'activitat procesal imposà gradualment, i no sempre per la força de les coses, l'ús del castellà de preferència a la parla autòctona.

Malauradament, les dades que he treballat relatives al Tribunal de Mallorca no són, ni prop fer-hi, de la transcendència de les aportades per Jordi Ventura. Entre altres raons perquè la meua documentació és bàsicament del segle XVII, quan aquesta institució ja feia més d'un segle que actuava a l'illa. Les formes d'organització del Sant Ofici aleshores havien variat considerablement en relació a l'etapa d'implantació que, per posar unes dates, aniria del 1488 fins al 1535. La documentació d'aquests primers anys que esporàdicament ha caigut en les meves mans, apareix indistintament en llatí, català i castellà. En català hi he vist redactat algun procés i sobretot els llibres de comptes relatius a les confiscacions del 1489-90 i 1502-1504. Tot plegat, però, és poca cosa per engirgolar una teoria que ens sigui vàlida. Caldria fer-se amb nous processos i indagar la possible repressió, encara que fos indirecta, en obres literàries i científiques del moment.

Les darreries del segle XVI marquen un tall important pel que fa a la llengua emprada en la documentació inquisitorial. Com he pogut constatar, el català va perdent terreny en benefici del castellà, especialment pel que fa als processos. Aquesta nova situació, al meu entendre, té lloc amb l'arribada a Mallorca d'un nou inquisidor, Félix Evia de Oviedo (1578-95), vertader artífex de les reformes esta-

Dossier: LA INQUISICIÓ A MALLORCA

blertes per l'Inquisidor General Fernando Valdés. Amb Evia de Oviedo —després d'un llarg període de decadència que tingué com a protagonista el corrupte inquisidor Miquel Gual (1565-1578)— el Tribunal de Mallorca s'integrà dins la dinàmica general de la reforma de Valdés que, més que res, suposava una reactivació del model centralista que caracteritzava la Inquisició espanyola. Els tribunals de districte, entre altres coses foren obligats a confeccionar les famoses *Relaciones de Causas de Fe* —un resum de tots i cada un dels processos incoats— que anualment havien d'esser tramesos als arxius de la Suprema de Madrid, vertader banc de dades centralitzat, gràcies al qual s'exercia un notable control social en els territoris depenents de la Corona. En aquest sentit, com ha demostrat el professor B. Bennassar, la tasca de la Inquisició mai fou individual ja que no tan sols existí una estreta col·laboració entre la monarquia hispànica i la Inquisició, sinó una vertadera identificació entre l'aparell de l'Estat i el poder inquisitorial.

Amb aquesta realitat pel davant, és natural que el castellà s'imposàs a Mallorca com llengua del Sant Ofici, quant i més si consideram que els funcionaris de més relleu —l'inquisidor, el fiscal i els secretaris— sovint eren forasters i a partir del segle XVII, segons Mateu Colom, tan sols residien a l'illa una mitjana de tres o quatre anys. Davant els casos concrets que he vist, la majoria de reus i testimonis s'esforcen per fer-se entendre amb l'ajut d'algun secretari o escrivà mallorquí. Quan la comunicació era absoluta —la qual cosa succeïa amb més freqüència del que es pot pensar—, els inquisidors acudien a una persona de confiança, sovint un frare dominicà, que abans d'iniciar la traducció simultània s'obligava de paraula a fer-la el més fidelment possible.

Tot el que fins aquí he afirmat és vàlid pels processos i els seus resums, però en absolut ho és per altre tipus de documentació que també generà el Sant Ofici. Em referesc sobretot als Edictes i bans que es penjaven als llocs acostumats i que en general eren redactats en català amb la finalitat que la població no pogués al·legar cap tipus d'ignorància. És el cas per exemple dels Edictes de la segona meitat del segle XVI contra els insults dels cristians vells als conversos i viceversa, o dels edictes prohibint la fuga a Nord Àfrica de conversos i moriscats. Al segle XVII s'imprimiren en català, entre altres, dos importantíssims edictes inquisitorials. El de 2 de març de 1624 reclamant la cooperació de tots els ciutadans en qualitat d'espies i informadors per tal de denunciar els heretges, i el de 3 de maig de 1678 signat per l'inquisidor Francisco Rodríguez de Cossío que duia per títol *Edicte General de S. Offici contra los oculadores de bens sequestrats de persones del Carrer del Satgell, Bosseria, y Argenteria, y para que los sabidors los desnuncien*. Un altre tipus de docu-

Portada del «Manifiesto político, histórico-legal», de finals del s. XVIII, on l'Ajuntament de Palma, entre altres organismes, es negava a acceptar la igualtat dels xuetes, respecte a la resta dels mallorquins.

mentació ben distinta a què m'acab de referir són els *Alberans de los inmuebles confiscats*, de finals del segle XVII, en general relatius als rebuts signats per alguns creditors dels béns confiscats pel Tribunals als xuetes.

Concloent aquestes reflexions, estic per afirmar que la influència del Tribunal en el procés diguem d'aculturació que suportà Mallorca als segles XVI i XVII, no és ni més ni menys important que el que va poder provocar l'actitud de la noblesa mallorquina, sempre mimètica de l'aristocràcia castellana i al servei de la màquina imperial, o la de les nombroses representacions teatrals en castellà, fomentades pel Govern de Mallorca, i que tingueren una gran incidència entre la població de Ciutat, a partir de l'últim terç del segle XVII. La Inquisició amb tot el seu poder centralista i de control social desenvolupa un paper descatalanitzador francament indirecte, la qual cosa no permet plantejar la qüestió en termes de persecució política de la llengua catalana. Això, era quelcom que no li permetia ni els seus interessos immediats, ni el seu discurs pragmàtic de sempre.

La Inquisició: de tribunal a mite de l'integrisme

per Pere Fullana

INTRODUCCIÓ

El liberalisme decimonònic va instaurar un sistema de llibertats (econòmiques, ideològiques, religioses, etc.) que varen possibilitar la ruptura de l'Antic Règim. Un dels seus baluards que amb la secularització ja no tenia cabuda, era precisament la Inquisició. Dissolta aquesta institució (1), a l'Estat espanyol, símbol de la intolerància i l'obscurantisme religiós, s'acabava amb un dels mites tradicionals de l'Església. Inquisició i Església continuaven essent dues realitats íntimament unides i inseparables pels liberals espanyols, especialment quan els catòlics visceralment antiliberals, continuaven defensant la unitat religiosa del país (2). El poble espanyol continuava fent del debat religiós el centre de la vida política. D'aquesta manera la Inquisició era encara una arma valuosa pels sectors més integristes del catolicisme espanyol. Anticlericals i integristes continuaven usant la Inquisició, uns per satiritzar una Església ideològicament ancorada encara a l'Antic Règim, els altres per demostrar que el Tribunal de la Inquisició fou l'arma ideal per mantenir el país catòlic.

La Inquisició es convertia, així, en mite i símbol de la concepció religiosa tradicional. Per aquest motiu cada vegada que es debatia el lloc que l'Església —i la religió en general— havia de tenir en la societat espanyola, s'acabava debatent de forma visceral i antagònica el poder de la Inquisició. «La defensa o el rebutjament del Sant Ofici servirà per delimitar camps polítics i serà un dels elements impulsors del dramàtic esqueixament de l'Espanya contemporània» (3).

A nivell d'Estat espanyol s'hauria d'esperar fins a la llei de 28 de juny de 1967 que regulava la llibertat religiosa, després de la declaració del Vaticà II del 7 de desembre de 1965 sobre la tolerància, per acabar finalment un debat que tenia molt a veure amb el clericalisme i l'anticlericalisme de la societat espanyola.

Hem volgut destacar tres moments de la història contemporània de l'Estat espanyol en què el tema Inquisició ha interessat especialment:

1. EL SEXENNI DEMOCRÀTIC

Per mor del debat sobre la Constitució de 1869, en què es va votar la llibertat religiosa (article 21) es va produir una mobilització general entre els catòlics

a favor de la unitat catòlica. L'Església mallorquina va lluitar també per aconseguir la unitat, mobilitzant als catòlics, amb firmes i escrits a les Corts, liderats per J. M. Quadrado. Aquesta unitat era pregonada sobretot pels neocatòlics, que lluitaren per recuperar el paper social de l'Església. Contra aquesta postura sortia la dels demòcrates i republicans, partidaris d'una societat laica i lliure de l'influx eclesiàstic.

Durant el Sexenni els sectors republicans i obreristes acusaven sovint l'Església, d'inquisitorial, gràcies entre altres coses a la llibertat d'impres. Li recorden que l'Església havia posat de manifest sempre un esperit repressiu, contra la llibertat d'opinió, i no entenien com ara la mateixa Església podia reclamar llibertat per ella mateixa en un moment social i polític hostil. Davant això la mateixa Església té necessitat de clarificar als propis catòlics la història i el sentit que va tenir la Inquisició, per remarcar-ne els aspectes positius. L'Associació de Catòlics, que havia estat fundada a Palma el 1868 per defensar la unitat religiosa, entre una de les seves activitats, tenia la de fer tandes de conferències a Sant Gaietà. Una d'aquestes donada per D. Miquel Maura, va tractar sobre la Inquisició (4). El propi cronista de la conferència no pot dissimular les seves simpaties pel Sant Ofici: «habríamos temido francamente que al tratar este delicado asunto no se dejara llevar de concesiones harto injustas so color de humanitarias a las ideas corrientes contra el formidable tribunal, o de un espíritu de contradicción harto duro emprendido su vindicación absoluta».

El tema Inquisició va lligat a la intolerància religiosa de què es queixen tant catòlics com no catòlics. Uns parlen d'ella per demostrar que l'Església

(1) Cfr. per a Mallorca: PEREZ, A., *Iglesia y pueblo de Mallorca ante la supresión del Santo Oficio (1813-1814)*, a *Estudios Baleàrics* 21 (1986) 37-49.

(2) Cfr. ARBELOA, V. M., *Iglesia y Estado en España. Siglo y medio de intentos de separación*, a *El Ciervo*, núm. 220, juny de 1972, p. 11.

(3) REVUELTA, M., *La Iglesia española ante la crisis del Antiguo Régimen (1803-33)*, a *Historia de la Iglesia en España* Ed. BAC, Madrid 1979, V, p. 46.

(4) Cfr. *La Unidad Católica* núm. 141, 12-11-1872; núm. 142, 19-11-1872, p. 304.

Dossier: LA INQUISICIÓ A MALLORCA

no era intolerant i els altres per acusar una institució vinculada a la repressió política i religiosa de l'Antic Règim.

És curiosa la forma com es defensa: «es crimen de leso patriotismo insultar su gloria y calumniar sus intenciones que nunca pudieron ser crueles ni rateras; que sus rigores justos o exagerados nos libraron de las horribles guerras civiles que inundaron en sangre las demás naciones, impidiendo que en nuestro suelo se aclimatara el protestantismo».

M. Maura posava de manifest que si bé s'acusava l'Església d'intolerant, pitjor havia estat la intolerància civil en matèria religiosa, especialment la que havien exercit els idòlatres. A més, el Tribunal de la Fe que havia sorgit durant el segle XII era simplement religiós, i que el mal ús era el que n'havien fet els poders polítics. La Inquisició a Espanya era obra més dels monarques que de l'Església, amb l'aplaudiment del poble, per això demà potser el poble també es retgirarà de veure el que ara està aplaudint.

2. LA RESTAURACIÓ ALFONSINA

Un segon moment important és la Restauració monàrquica, especialment després del debat sobre l'article 11 de la Constitució de 1876. Es tornava discutir la unitat religiosa, però el debat va tenir nous matisos. Ara l'interès primordial és dels integristes i carlins. El 1877 feia la seva aparició una obra d'Ortí i Lara sobre la Inquisició (5) que va servir de manual a seminaristes i predicadors. Aquesta obra primer fou publicada en forma d'articles en el diari integrista «El Siglo Futuro», on posava de manifest el debat entre l'integrisme i els mestissos o catòlics liberals. Els liberals condemnaven la Inquisició, símbol de l'absolutisme, posant de manifest que la preocupació respecte a la Inquisició era més ideològica que històrica. De fet el que animava Ortí i Lara era «deshacer la nube de mentiras y sofismas engendrados del espíritu mismo del odio y de las calumnias» (6). Quan es va discutir a les Corts el tema de la unitat catòlica, un sector del catolicisme intransigent volia la unitat amb la Inquisició, restablint el Tribunal de la Fe. La intolerància religiosa suposava uns mecanismes de repressió. Un altre grup, en canvi, defensava la unitat catòlica sense el Tribunal. Els liberals, per altra banda, quan els catòlics demanaven la unitat els retreien que el que devien demanar era el restabliment del Tribunal de la Inquisició. El debat adquiria així un to agressiu de lluita tensa.

La premsa anticlerical mallorquina de la Restauració no abusa excessivament del tema «inquisició». «La Opinión» parla de Menéndez Pelayo, quan el 1884 es va presentar a les eleccions per Balears, com a «cunero», reaccionari i patrocinador de la Inquisició. I «El Látigo» lliga Inquisició amb la restau-

Escut original de la Inquisició, provinent de la col·lecció de xilografies de l'antiga Impremta Guasp de Mallorca.

ració dels ordes religiosos... dos dels principals símbols de l'Antic Règim: «Muy comentada fue, antes de empezar, la conferencia literaria que el mestizo Menéndez Pelayo debía dar en el ex-oratorio de Montesión. Creían unos que aquella versaría sobre la conveniencia de la Inquisición en España; otros acerca de la provechosa restauración de los conventos de frailes, y otros sobre política...» (7).

3. LA II REPÚBLICA

Un tercer moment important fou la II República. És curiós o significatiu que el 1932 es reedités l'obra d'Ortí (8). La qüestió religiosa durant aquests anys es va fer especialment virulenta, el tema del fanatisme religiós unit al fanatisme polític era difícil de resoldre quan s'havia convertit en una situació visceral. S'havia entrat en una espiral de fanatisme.

(5) *La Inquisición*, Madrid 1877.

(6) *Ibid.*, 11.

(7) *El Látigo* 2 (8 maig 1884).

(8) Ed. E.P.C., Barcelona 1932.

(9) Cfr. *Hojas de Acción Cristiana* (1931-1933)..

A Mallorca va tenir molta importància aquest tema, basta veure els fulls d'«Acción Cristiana» (9). Cinc fulls fan referència a la Inquisició: «La Iglesia ante la Inquisición», «La Inquisición y sus víctimas», «La expulsión de los judíos», «¿Herejes o revolucionarios?», «¡¡Fanatismo político!!»... La primera posa de manifest que l'heretgia era un delict polític i social, critica els qui acusen l'Església d'inquisitorial i criminal, els crims també es poden cometre en nom de la llibertat (anticlericalisme). Quant al segon: les víctimes de la Inquisició formen part de la llegenda negra, fruit de l'odi volterià a l'Església, crítiques anticlericals, els crims de la revolució són molt més nombrosos... El positiu és que va salvar Espanya del despotisme, va estalviar guerres civils, va moderar i abolir la tortura... Els segles de la grandesa d'Espanya són els segles de la Inquisició.

CONCLUSIÓ

1. Constatar que en els moments en què el debat religiós feia la seva aparició, ressorgia la temàtica inquisitorial. Un anticlericalisme excessivament anecdòtic i superficial acudia amb massa facilitat a conceptes ja estereotipats: inquisició, jesuïtisme, ordes religiosos, vicis dels clergues... símbols de l'Església de l'Antic Règim, crítiques que tenien el seu origen en el moment de la Il·lustració.

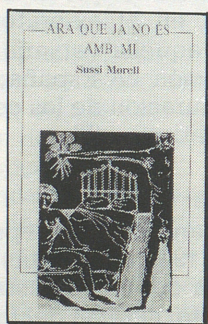
2. Hem fet referència sols a tres moments del constitucionalisme contemporani, moments en què es posa de manifest que el problema religiós a l'Estat espanyol no estava superat. Directament a ningú li interessava el restabliment de la Inquisició...

3. L'Església en els moments en què la política espanyola estava especialment carregada de voltatge religiós, era un blanc fàcil com a institució. L'excessiu clericalisme de la societat espanyola, provocava que amples sectors tinguessin com a puntals de la seva política acabar amb la preponderància clerical. Així l'anticlericalisme del XIX i del XX recordarà a l'Església el seu passat inquisitorial. L'Església va perdre la Inquisició però continua mantenint una mentalitat inquisitorial, sinònim d'intolerància i d'integrisme.

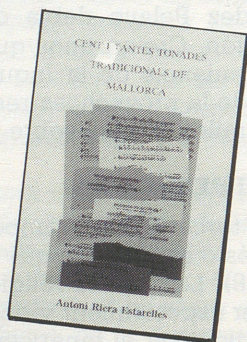
4. Finalment, ens trobam davant una Església nostàlgica respecte a la Inquisició, símbol de la unitat catòlica que va mantenir l'Estat espanyol. El raonament neocatòlic i integrista era excessivament simple: la llibertat és l'origen de tots els mals, el liberalisme neix amb el protestantisme... per tant, l'única forma de preservar l'Església i la societat espanyola era mantenint la unitat catòlica, i si cal, la Inquisició com a instrument.

PERE FULLANA

DARRERES NOVETATS DE L'EDITORIAL MOLL

Sussi Morell, **Ara que ja no és amb mi.**

Antoni Riera Estarells, **Cent i tantes tonades tradicionals de Mallorca.**

Bernat Vidal i Tomàs, **Memòries d'una estàtua.** Biblioteca Bàsica de Mallorca, 25.

José Albanell, **Xeflis i marrinxes.** Biblioteca «Raixa», 143.

José M.ª Palau i Camps, **L'inspector ensopega.** Biblioteca «Raixa», 144.

editorial
MOLL

Torre de l'Amor, 4. Palma de Mallorca

Distribució geogràfica de les llegendes populars mallorquines

Maria Antònia Albertí Campins

Maria Francisca Sureda Vallespir

Fa uns mesos, aparegué a les pàgines de la revista «Lluc» l'article «Mallorca, terra de fantasies populars: les llegendes» (1). En aquest article fèiem una primera aproximació a l'estudi d'un gènere de la nostra literatura popular que malgrat la seva significació i extensió, tant en quantitat com en qualitat no ha atret gaire encara l'atenció dels folkloristes i estudiosos de la literatura popular. En aquest article definirem el concepte de llegenda, parlarem breument de la seva significació i proposarem una classificació de les llegendes populars mallorquines que havíem recollit en quatre grups: llegendes etiològiques (destinades bàsicament a explicar l'origen d'alguna cosa o d'algun nom), llegendes religioses (referides a Sants, Crists, Verges, Sants, Beats i Venerables), llegendes històriques (reinterpretació que el poble fa d'aquells fets i esdeveniments històrics que ha viscut i que han influït més notablement en la configuració de la seva identitat nacional) i llegendes de supersticions (que parlen de pors, bruixes, bubotes i també de tresors amagats que cal cercar i trobar).

El darrer punt de l'article tractava dues qüestions importants i en les quals cal encara fer-hi molta feina: l'una era la itinerància de les llegendes, és a dir, el fet que un mateix argument llegendari, de vegades amb algunes variacions, el puguem trobar a diversos pobles, localitzat a llocs força distants entre si. Insistim en el fet que no es tractava de versions distintes d'una mateixa llegenda, sinó que calia considerar-les llegendes distintes ja que encara que l'argument fos molt semblant, cada poble reconeix la seva com a pròpia, única i original i ni tan sols es planteja la possibilitat que en una altra vila, propera o més allunyada, s'hi trobi la mateixa narració.

La segona qüestió, tot just esbossada, era la distribució geogràfica de les nostres llegendes, és a dir, on es localitzaven, quins indrets en concentraven major nombre i, sobretot, veure quines possibles relacions hi podia haver entre el lloc de la llegenda i el tema que aquesta tracta, per després mirar de treure conclusions de tot aquest enfiloi de dades.

Es aquí on ara reprenen el fil de la nostra exposició. Les poques ratlles que, per raons d'espai, poguérem dedicar llavors a aquest assumpte ens han animat a intentar aprofundir-hi. Per això us presentem tot seguit aquest article que vol ésser una mena de geografia llegendària de Mallorca. A cada mapa representam de manera simbòlica les llegendes que hem trobat a cada poble d'acord amb la classificació temàtica que férem. No us enfadeu si sabeu qualque llegenda que creieu que no està reflectida en el mapa, aquest no pretén ésser exhaustiu perquè tampoc no hem donat per acabada la recollida de llegendes. Si en tenim prop de sis-cents d'identificades, podem dir que en una segona fase de recerca creiem poder-ne fitxar pel cap baix de quatre-cents més. En aquest sentit agraiem qualsevol aportació vostra. Per acompanyar els mapes

hem cregut necessari fer-ne un comentari amb el qual pretenem, a més de facilitar la interpretació d'aquests, completar la informació general que sobre cada grup de llegendes donàrem en el primer article.

LLEGENDES HISTÒRIQUES

La temàtica que poden tractar les llegendes històriques és ben variada. Per aquesta raó ens ha semblat convenient establir una subclassificació i agrupar-les d'acord amb el tipus de protagonista que presenten:

1. Prehistòria i antiguitat clàssica.

Vegeu en el mapa la localització de les llegendes d'aquest grup que apareixen senyalades amb un cercle quadrat.

Hem reunit sota aquest títol cinc llegendes: *La flor de la Urxella*, *El foner de Ca'n Daniel Gran* i *L'alzinaret de la*

cala de Sant Vicenç de Pollença totes tres, *El castellot de Filicomis* situat prop de Lluc, dins el terme municipal d'Escorca, i *Angèlica i Medor* localitzada a Pina.

Si la darrera ens porta a l'antiguitat clàssica i ens conta la romàntica història dels dos protagonistes, *La flor de l'Urxella* situa l'acció en temps de la romanització a Mallorca i conta els amors de Flavi Pontico de la Pollentia romana i Carmiana de la ciutat de Bóchoris, confederada a l'Imperi, i els esforços de Valèria per rompre aquests amors.

Les altres tres ens remetent a la prehistòria de l'illa. *El foner de Ca'n Daniel Gran* ens mostra la mesura de l'ensinistrament d'aquells genis de la bassetja, mentre que *L'alzinaret de la cala de Sant Vicenç* ens parla de rivalitats entre tribus per la possessió de la recepta per fer un xarop exquisit que curava totes les malalties, l'èxit de la qual depenia de l'herba anomenada «ulls de sirena» que sols es feia pels roquissars del Cavall Bernat, prop de la Cala de Sant Vicenç. I per acabar *El castellot de Filicomis* a la possessió de Tossals Verds, darrere el Puig de S'Alcadena, dins el terme d'Escorca, pujol fortificat segons el poble per una tribu de gegants (la tradició popular anomena sovint els primitius pobladors de l'illa amb el nom de gegants) armats de maces que tenien la grandària d'una soca de pi.

Com veieu són poques les llegendes que hem pogut trobar dels primers anys de la nostra història, tal vegada perquè els fets són massa llunyans i el poble se n'ha oblidat. També hem de fer notar que cap d'aquestes llegendes ha pogut ésser recollida de la tradició oral. En concret, sobre les tres de Pollença devem la informació a Miquel Bota Totxo que en parla a l'article «Llegendes, tradicions, i el caire humà de Pollença», «Palau Reial» 2, febrer 1985, ps. 4-8, i al seu llibre *Llegendes i tradicions*, Ed. Cort, Palma 1986. Pel que fa a les altres dues, n'hem tingut coneixement gràcies a la referència que en fa Miquel Ferrà i Martorell a *Geografia màgica dels torrents*, Quaderns solerics, Palma 1984.

2. Referides a moros.

Apareixen en el mapa senyalades amb un cercle blanc.

Les llegendes que tenen com a protagonistes els moros formen un grup molt nombrós. La quantitat important de llegendes d'aquest tipus demostra la transcendència que per al poble mallorquí va tenir la invasió musulmana, el seu domini damunt l'illa i, després de la conquesta de Jaume I, les contínues i obligades relacions que hi hagué d'haver entre mallorquins i moros com a conseqüència dels desembarcs moros a les costes mallorquines i el constant anar i tornar d'esclaus moros i cristians de l'Alger a Mallorca i a l'inrevés.

En relació a la localització geogràfica de les llegendes d'aquest grup cal fer una sèrie de consideracions:

1) Un petit nombre de llegendes ens parla de la vida dels moros abans de la conquesta, els protagonistes d'aquestes llegendes són quasi sempre senyors acomodats. D'aquestes llegendes en trobam a Palma, Valldemossa, Bunyola i Pollença.

2) Si observau el mapa veureu que les llegendes que tenen els moros com a protagonistes es troben gairebé totes a viles properes a la costa. Aquest fet és perfectament explicable si pensam que en aquell moment el contacte de Mallorca amb l'exterior havia de venir per mar. La localització en el mapa és prou explícita: Palma (*El moro Issa*, *La mà de moro...*), Valldemossa (*N'Ahmed de Pastorix*, *El moro enamorat...*), Pollença (*En Joan Mas*, *Na Dolça de Ternelles...*), Capdepera (*L'esclau gabellí*, *El setge al castell...*), Artà (*Els moros i les picades d'abelles*, *El fet de*

la torre de Canyamel...) i Felanitx (*Moros i alfàbies de Santueri*, *El presoner d'Alger...*) són els llocs que acumulen un major nombre de llegendes. Són pobles ben distants entre si, però que tenen en comú la seva situació propera a la costa. Altres pobles on hem pogut localitzar algunes llegendes de moros són: Calvià, Capdellà, Andratx, Estellencs, Banyalbufar, Deià, Sóller, Alcúdia, Son Servera, Sant Llorenç, Manacor, Santanyí, Ses Salines i Llucmajor.

3) Una quantitat molt important de les llegendes referides a moros contenen els desembarcs d'aquests a distints punts de la costa illenca. La major part d'aquestes llegendes de desembarcs la trobam localitzada a l'est de l'illa: Capdepera i Artà principalment. El dos desembarcs més nombrosos tingueren lloc, però, a Sóller i Pollença.

4) *Les llegendes que tenen com a protagonistes esclaus, tant cristians com musulmans, es localitzen a Felanitx, Palma, Andratx i Valldemossa.*

5) El nombre de llegendes referides a moros que hem trobat a pobles de l'interior de l'illa és molt reduït i, encara, estan localitzades a pobles pròxims entre si i alhora propers a Ciutat: Bunyola (*El tresor de Zoraida*), Alaró (*En Fonoll moro i les alfàbies* i *Un pont que els moros volien fer*), Binissalem (*El pou poal*) i Santa Maria (*N'Argenta de Terrades*).

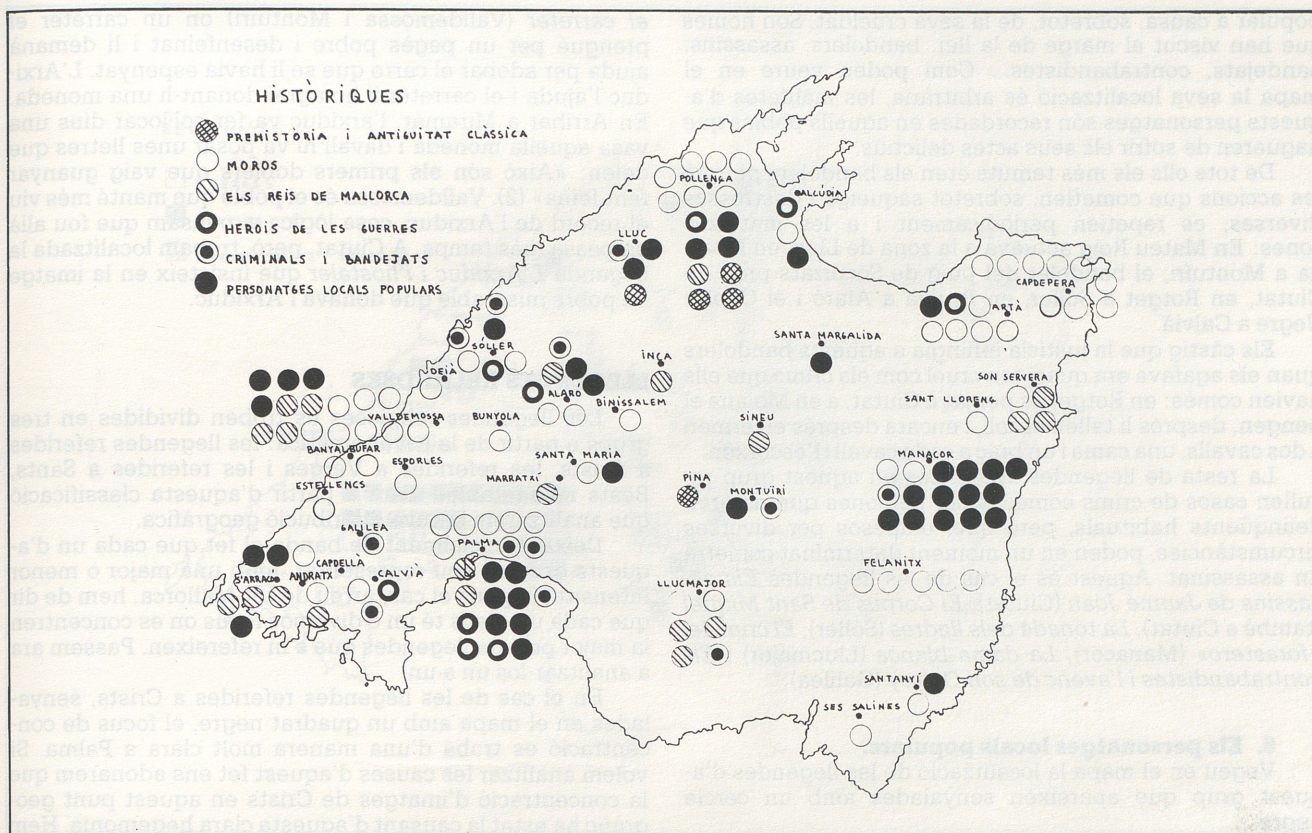
3. Els reis de Mallorca.

Les llegendes en què apareixen com a protagonistes o coprotagonistes els reis de Mallorca ocupen en quantitat el segon lloc d'entre les històries.

Jaume I és qui destaca clarament com a un dels grans personatges llegendaris per als mallorquins. D'entre les llegendes que el tenen com a protagonista, cal distingir aquelles que insisteixen en els valors heroics del rei d'aquelles que se centren en el seu caire humà. Totes dues, però, no són més que les dues cares d'una mateixa moneda. Ambdós tipus de llegendes no fan altra cosa que enaltir la figura del rei, donar-ne una imatge d'ésser privilegiat, superior als homes corrents, però sense oblidar el punt d'humanitat necessari que el poble vol atribuir-li per sentir-lo a prop. Entre les primeres no solament s'hi compten les que fan referència a episodis militars sinó també les que remarquen el caràcter simbòlic de la figura real: són les llegendes sobre les marques, empremtes i senyals en general que el rei i, sobretot, el seu cavall han deixat a diversos indrets de l'illa. Aquests senyals tenen una doble funció: 1) Constatar que el rei en Jaume, possiblement l'únic heroi col·lectiu de Mallorca (els altres personatges són herois d'un poble, d'una contrada, però no de tota l'illa) va visitar el lloc on hi ha el senyal amb el que això suposa de dignificació per a aquest lloc. 2) Ressaltar el caràcter heroic del rei, gairebé sobrehumà: no costa gens d'imaginar-se el rei, plethòric de poder i d'amor cap a la nostra terra, recorrent-la sobre un cavall que aquí i allà deixa l'empremta de per on ha passat el rei. De qualque manera, la imaginació popular no ha volgut limitar la figura del rei a un passat real, però més o menys remot, sinó que l'ha volgut fer present, en qualsevol temps, a través d'aquests senyals.

Fixem-nos ara en la localització d'aquestes llegendes referides a reis en el mapa. Les trobareu senyalades amb un cercle retxat. A primer cop d'ull el que queda clar és que podem traçar un triangle imaginari que unesqui Valldemossa, S'Arracó i Palma. Aquest triangle ens delimita la zona en la qual trobam:

1. Unes llegendes que ens expliquen el desembarc de les tropes catalanes a l'illa, la seva aproximació a la ciutat i el setge final, localitzades a S'Arracó, Andratx, Calvià i

Palma: *Primera missa a Pantaleu, La pedra sagrada, Ben-dinat, L'avenc d'en Corbera.*

2. Unes altres que ens mostren la faceta més humana del rei, localitzades a Valldemossa: *El rei en Jaume i es Teix, El Pla del rei, etc...*

En canvi la resta de llegendes referides al rei en Jaume les trobam ben disperses i, en general, són llegendes que ens expliquen l'origen d'un senyal produït pel cavall del rei. És el cas d'Alaró, Inca, Marratxí... Trobam, també, en algunes llegendes el rei dur i implacable en la lluita contra els moros que resisteixen després de la conquesta de Palma: *La batalla de Jaume I contra els moros* (Sineu) i *Estratègies del rei en Jaume* (Son Servera). El poder del rei serveix fins i tot per lluitar contra les bruixes. Així a Lluçmajor hi ha la llegenda d'*Es Puig de ses bruixes i el rei en Jaume* que explica com el rei amb la seva actuació decidida, amb l'ajuda d'un parell de capellans i un escolà, va acabar amb les malifetes d'un estol de bruixes que assetjaven els viatgers que gosaven transitar en carro pels camins propers al puig. Aquesta llegenda, a més d'exaltar la figura del rei, explica dos topònims, el de Puig de ses bruixes i el de Puig de s'escolà, i la causa d'unes marques, les regates que segons sembla feren les rodes de la carrossa del rei.

Pel que fa als altres reis, Jaume III és també enaltit en la llegenda de la seva mort a Lluçmajor i el seu record serveix per encoratjar els soldats que encara li són fidels i que resisteixen en el Castell del Rei a Pollença el setge de les *tropes de Pere IV (La visió de l'ermità)*. El rei Sanç apareix a la llegenda *La franquícia de Son Pancuit (Valldemossa)* en la qual vol provar la fidelitat d'un súbdit, que se'n surt bé gràcies al seu enginy. Algunes llegendes parlen del rei en Jaume sense precisar de quin es tracta. Aquest és el

cas del *Pla del Rei* (Valldemossa) que té dues versions: una conta com el rei Jaume I plorà en el lloc conegut com a Pla del Rei quan rebé la notícia sobre la ferida que els moros havien fet al seu cavaller Nunó Sanç en una topada prop de Valldemossa; l'altra conta com el rei en Jaume (se suposa que Jaume II) plorà en el mateix lloc en rebre la notícia de la mort del seu pare.

4. Herois de les guerres.

Sota aquest epígraf hem reunit una sèrie de llegendes que tenen com a característica comuna la de presentar com a protagonistes uns personatges que han esdevingut herois com a conseqüència d'alguna acció bèl·lica. La localització geogràfica d'aquestes llegendes està en funció del lloc on es varen dur a terme enfrontaments entre dos bàndols ben definits i oposats. Bona part d'aquestes llegendes poden ésser incloses en altres apartats, com és el cas de les llegendes *En Cabrit i en Bassa* (Alaró) que pot ésser una llegenda de personatges locals populars i *En Joan Mas* (Pollença) i *Les valentes dones* (Sóller) que hem inclòs també a l'apartat de llegendes referides a moros i que poden ésser considerades també llegendes de personatges locals populars. D'altres, però, sembla més adient integrar-les en un grup a part perquè no acaben d'ajustar-se a cap altre grup dels que hem distingit dins les llegendes històriques. Aquest és el cas de *Els set pans dels Montcada* (Artà), *La creu del pi dels Montcades* (Calvià), *Els botifarres* (Ciutat), etc...

5. Criminals i bandejats.

Els protagonistes d'aquestes llegendes són personatges el record dels quals encara roman a la memòria

popular a causa, sobretot, de la seva crueltat. Són homes que han viscut al marge de la llei: bandolers, assassins, bandejats, contrabandistes... Com podeu veure en el mapa la seva localització és arbitrària, les malifetes d'aquests personatges són recordades en aquells pobles que hagueren de sofrir els seus actes delictius.

De tots ells els més temuts eren els bandolers perquè les accions que cometien, sobretot saqueigs i destrosses diverses, es repetien periòdicament i a les mateixes zones: En Mateu Roig actuava a la zona de Lluc, en Moiana a Montuiri, el bandoler del puig de Socorrats prop de Ciutat, en Rotget a Sóller, en Bruixa a Alaró i el Capità Negre a Calvià.

Els càstig que la justícia infligia a aquests bandolers quan els agafava era quasi tan cruel com els crims que ells havien comès: en Rotget és penjat a Ciutat, a en Moiana el pengen, després li tallen el coll, i encara després el fermen a dos cavalls, una cama i un braç a cada cavall i l'escorren.

La resta de llegendes aplegades en aquest grup recullen casos de crims comesos per persones que no eren delinqüents habituals, però que, empesos per diverses circumstàncies, poden en un moment determinat cometre un assassinat. Aquest és el cas de les llegendes *Els assassins de Jaume Joan* (Ciutat), *El Corpus de Sant Miquel* (també a Ciutat), *La tonada dels lladres* (Sóller), *El crim del «forastero»* (Manacor), *La dama blanca* (Llucmajor) i *Els contrabandistes i l'avenc de son Cortey* (Galilea).

6. Els personatges locals populars.

Vegeu en el mapa la localització de les llegendes d'aquest grup que apareixen senyalades amb un cercle negre.

Les narracions que hem reunit sota aquesta denominació tenen com a personatges principals uns homes que s'han fet populars per la seva manera d'esser, de reaccionar o per les anècdotes que protagonitzaren. Normalment l'abast de la seva popularitat no va més enllà d'un espai reduït, el de la localització de la llegenda, i la seva popularitat no sol ésser deguda a grans accions. Aquest és el cas de llegendes com *En Benet i en Macià*, *El fill de l'amo de Son Fortesa*, *El carrer de Sa Plana*, *En Tià de Sa Real* (totes elles de Manacor), *En Penya* (Pollença), *L'ermità Macari* (Artà), *El salt de la valenta dona* (Alcúdia)... En alguns casos la popularitat dels protagonistes s'ha estès a zones més àmplies. Pensem en personatges com en Joan Mas, les valentes dones de Sóller o la Bella Dona de qui tothom coneix la història del seu salvament gràcies al miracle de la Mare de Déu a Lluc. En concret, aquesta llegenda pot participar de dos grups temàtics: el que tractam ara i el de les llegendes religioses.

Un dels personatges populars més entitat és el Comte Mal. La seva popularitat es concentra a les zones on aquest personatge exercí la seva influència: la zona de ponent (Capdellà, Puigpunyent, Calvià) i Santa Margalida.

El personatge més pròxim, des del punt de vista cronològic, a nosaltres que comença a estar envoltat d'una aurèola legendària és l'Arxiduc Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena, Arxiduc d'Àustria, residí a l'illa entre 1872 i 1913 i les seves empreses avui perfectament enteses semblaren als mallorquins d'un temps extravagants i incomprensibles. El mallorquí, ho hem pogut constatar a través de les llegendes que hem aplegat, veia l'Arxiduc com un home que no tenia gens de cura del seu aspecte físic. Solia anar brut i malvestit, amb robes plenes de forats. No feia per tant cap ostentació de la seva posició econòmica sinó que preferia passar desapercebut. Un home que sempre estava disposat a ajudar al qui ho necessitàs com es posa de manifest a la llegenda *L'Arxiduc i*

el carreter (Valldemossa i Montuiri) on un carreter el prengué per un pagès pobre i desenfeinat i li demanà ajuda per adobar el carro que se li havia espenyat. L'Arxiduc l'ajudà i el carreter li ho agrai donant-li una moneda. En Arribar a Miramar, l'Arxiduc va fer col·locar dins una vasa aquella moneda i davall hi va posar unes lletres que deien: «Això són els primers doblers que vaig guanyar fent feina» (2). Valldemossa és el poble que manté més viu el record de l'Arxiduc, cosa lògica si pensam que fou allà on passà més temps. A Ciutat, però, trobam localitzada la llegenda *L'Arxiduc i l'hostaler* que insisteix en la imatge de pobre miserable que donava l'Arxiduc.

LLEGENDES RELIGIOSES

Les llegendes religioses es troben dividides en tres grups a partir de la seva temàtica: les llegendes referides a Crists, les referides a Verges i les referides a Sants, Beats i Venerables. Serà a partir d'aquesta classificació que analitzarem la seva distribució geogràfica.

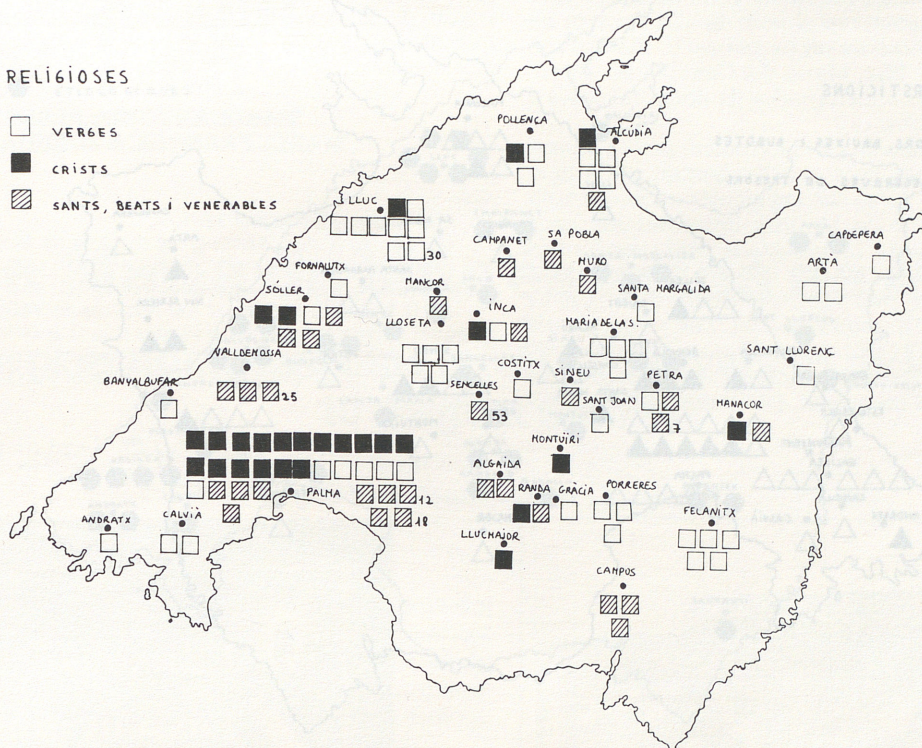
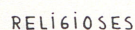
Deixant inicialment de banda el fet que cada un d'aquests grups es veu representat, amb una major o menor intensitat segons el cas, arreu de tot Mallorca, hem de dir que cada un d'ells té un o diversos focus on es concentren la major part de llegendes que s'hi refereixen. Passem ara a analitzar-los un a un.

En el cas de les llegendes referides a Crists, senyalades en el mapa amb un quadrat negre, el focus de concentració es troba d'una manera molt clara a Palma. Si volem analitzar les causes d'aquest fet ens adonarem que la concentració d'imatges de Crists en aquest punt geogràfic ha estat la causant d'aquesta clara hegemonia. Hem de tenir en compte que només a Palma es concentren encara avui cinquanta-tres imatges de Crists més o menys famoses, tot i que evidentment no totes elles estan envoltades d'una aurèola legendària. La fervorosa devoció a aquestes imatges va potenciar el desenvolupament d'una autèntica allau de llegendes religioses referides a Crists.

A part d'aquesta marcada concentració a Palma trobam també llegendes de Crists a altres indrets de Mallorca: Sóller, Pollença, Alcúdia, Escorca, Inca, Manacor, Montuiri, Randa i Llucmajor. Aquestes tenen majoritàriament una temàtica més unitària que les ubicades a Palma ja que en la seva major part estan relacionades amb l'element «aigua»: es tracta de Crists trobats per mariners en perill (Manacor), que aconseguixen la pluja necessària per al camp (Alcúdia, Montuiri), que suen gotes d'aigua o de santg (Sóller, Inca)... Les llegendes de Crists lligades a Palma suposen, per contra, una varietat temàtica molt més marcada, que va des del Sant Crist del Noguer, trobat com indica el seu nom dins el tronc d'un noguer, fins al Sant Crist Rescatat després d'esser profanat a terres d'Alger passant pel Sant Crist de la Mercè, que en temps de fam envià dos grans vaixells de menjar.

Les llegendes referides a Verges, situades en el mapa amb un quadrat blanc, estan molt més repartides arreu de tota l'illa. Així com en el cas de les llegendes de Crists en trobàvem desset del total de vint-i-sis situades a Palma, ara trobam només sis llegendes localitzades a Palma del total de més de vuitanta que tenim en el conjunt de l'illa. Es tracta d'un repartiment molt més equitatiu ja que mentre trobàvem llegendes referides a Crists només a deu pobles (inclosa Palma) ara trobam les referides a Verges a vint-i-dos pobles (vegeu el mapa corresponent).

Si passam a analitzar-les a partir de la seva temàtica, ens adonarem que el grup més representatiu és sens dubte el de les llegendes referides a la trobada de la imatge a la qual fan referència. Aquestes llegendes es con-

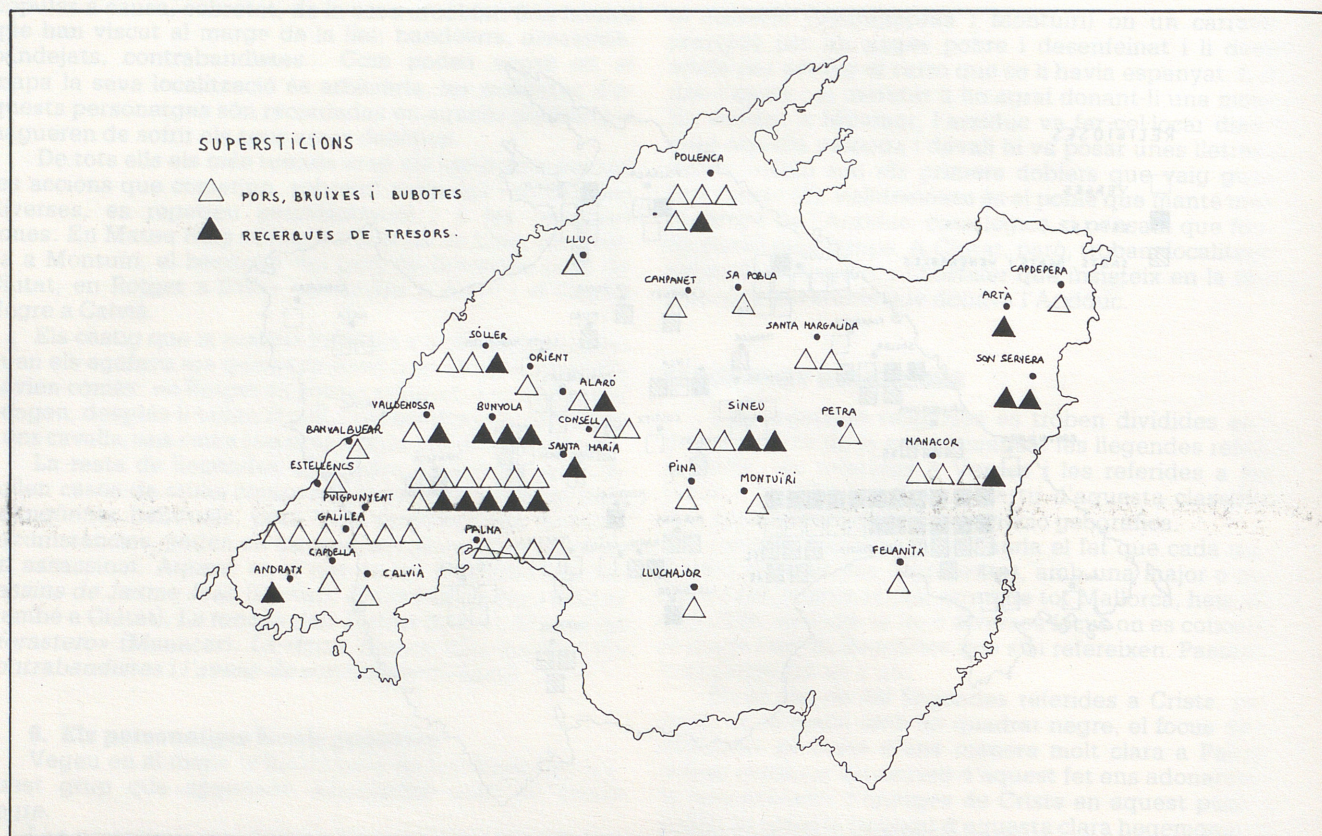
centren de manera molt clara als llocs més muntanyencs de l'illa: normalment a un puig (Randa, Bonany, Montisíon, Consolació...) però també entre muntanyes (Lluc). La tesi més acceptada per explicar aquesta concentració de llegendes de trobades de Verges a zones muntanyenques és la que cita Mascaró Passarius al seu *Corpus de toponímia*, Graf. Miramar, Palma, 1963-67: Probablement els antics cristians mallorquins, que varen veure arribar la invasió sarraina, amagaren totes aquelles imatges a les quals rendien culte per evitar una profanació que, d'altra manera, semblava inevitable. Els llocs elegits per amagar aquestes imatges haurien estat preferentment muntanyes i també, en alguns casos, coves, normalment allunyades del poble per assegurar-se que no serien descobertes. Aquestes imatges, així, haurien estat amagades durant segles fins al moment en què el rei en Jaume conquerí l'illa i s'hi restaurà la fe cristiana. Només llavors, i molt a poc a poc, s'anaren redescobrint les velles imatges que varen donar lloc als santuaris marians que avui tenim. Al voltant d'aquestes retrobades el poble anà teixint tota una literatura convertint finalment el fet real en un esdeveniment sobrenatural i manifestador del poder diví.

Deixant ja de banda les llegendes referides a la trobada de la imatge, la resta de grups temàtics (venjança d'una ofensa rebuda; salvació d'individus condemnats, físicament o moralment, a morir; aparicions a sants; salvació de la imatge d'un esfondrament; intervenció directa de la imatge...) estan repartits per tota l'illa sense cap criteri concret. L'únic cas que, per la seva importància, cal esmentar és el cas de Lluc on es concentren la majoria de llegendes referides a la salvació, física o moral, d'individus en perill. Aquesta gran popularitat de la Mare de Déu de Lluc no deixa, en certa manera, de sorprendre'ns ja que,

contràriament al que molta gent pensa, no va esser la primera imatge retrobada després del domini sarraí, sinó que va esser la de Lloseta la que gaudí d'aquest «privilegi». En els primers anys, els fidels mallorquins acudien a demanar els seus favors a la imatge de Lloseta, però a poc a poc, i després d'haver estat trobada la de Lluc, començaren a fer-se populars les pujades a Lluc a peu per demanar ajuda a la Mare de Déu. Encara avui el fet de pujar a Lluc a peu és un costum molt arrelat per tots els pobles de Mallorca i sembla que, ara per ara, no està condemnat a desaparèixer.

El grup de llegendes referides a Sants, Beats i Venerables és sens dubte el més nombrós dins el conjunt de les llegendes religioses. Vegeu en el mapa la localització de les llegendes d'aquest grup, que apareixen senyalades amb un quadrat retxat. La seva gran abundància s'explica, no perquè hi hagi un gran nombre de protagonistes de llegendes, sinó perquè molts d'aquests protagonistes agrupen entorn d'ells una quantitat molt considerable de fets llegendaris. És el cas de Sta. Catalina Thomàs, de la qual trobam vint-i-cinc llegendes a Valldemossa i devuit a Palma; Sor Francinaina Cirer, amb cinquanta-tres a Sencelles; Sor Isabel Cifre, amb dotze a Palma i la Venerable Margalida Rosa de Jesús Maria, amb set a Petra. En els dos primers casos esmentats, més que d'una multiplicat de llegendes pot parlar-se d'una vida absolutament llegendària, ja que les llegendes omplen pràcticament des de la seva infantesa fins al moment de la seva mort.

Deixant de banda les particularitats i considerant el grup en el seu conjunt, hem de dir que aquest grup de llegendes solen localitzar-se, en la seva major part, al lloc on va néixer o on va viure una part molt important de la seva vida el personatge que les protagonitza. És el cas de

Sta. Catalina Thomàs (Valldemossa i Palma), Sor Francina Cirer (Sencelles), el Beat Ramon Llull (Palma i Randa), la Venerable Margalida Rosa de Jesús Maria (Petra), Fra Antoni de Sant Pau (Valldemossa), Sor Elisabet Maria Sabater (Sineu), etc...

En altres casos, com és el de Sant Vicenç Ferrer, les llegendes segueixen la itinerància dels sermons que aquest sant va predicar per tot Mallorca: Algaida, Muro, Petra, Manacor, Sa Pobla, Sóller, Valldemossa i Palma.

La resta, se situen dins el panorama geogràfic mallorquí sense seguir un criteri molt unitari. En algunes llegendes es tracta de l'explicació d'un topònim, com és el cas del nom de Porto-Petro a partir de la hipotètica presència de Sant Pere en aquest port; en altres casos s'intenta donar una explicació a determinades marques del terreny, con la llegenda *El peu de Sant Cristòfol* (Algaida), etc...

LLEGENDES DE SUPERSTICIONS

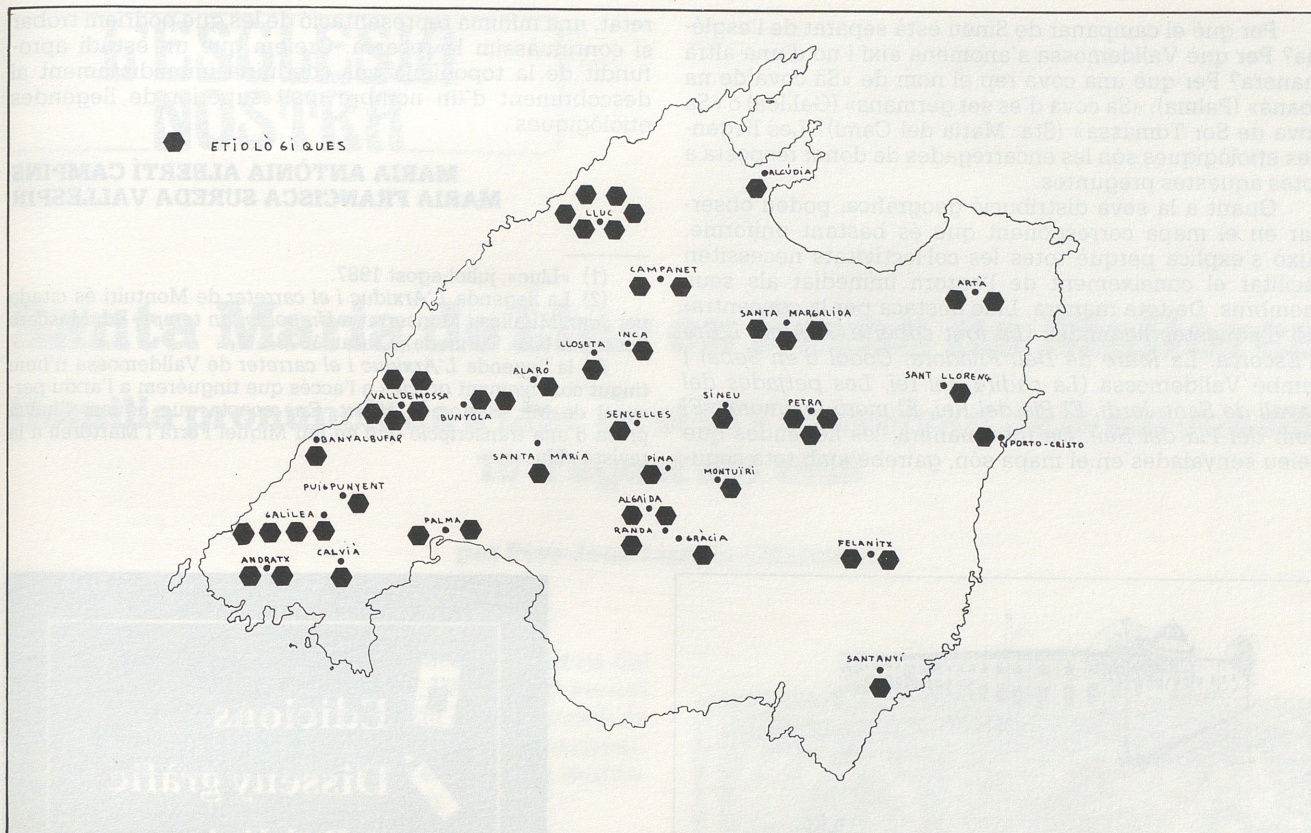
Pel que fa a la distribució geogràfica d'aquest grup de llegendes hem de dir inicialment que tendeixen a concentrar-se a pobles no gaire grans i aïllats d'alguna manera de la resta de pobles de l'illa per muntanyes o altres accidents geogràfics. És el cas de Galilea, Puigpunyent, Orient, Sóller, Estellencs i Banyalbufar. Probablement la mentalitat de la gent de poble petit afegida a un estancament, a unes relacions difícils amb altres pobles propicia el desenvolupament d'aquest tipus de llegendes on la imaginació té un paper preponderant.

Aquestes llegendes de supersticions es troben dividides en dos grups ben diferenciats: un d'ells abraça les referides a pors, bruixes i bubotes (senyalades en el mapa

amb un triangle blanc) i l'altre les referides a recerques de tresors (senyalades amb un triangle negre).

El primer grup és, amb molta diferència, el més nombros (vegeu el mapa corresponent). La causa d'aquest fet es troba en la gran abundància de llegendes referides a la por, una por que cal vencer però que molt sovint el protagonista es veu mancat del suficient coratge per fer-ho. Aquestes històries es troben concentrades en la seva majoria als pobles de la zona oest de l'illa (Capdellà, Estellencs, Puigpunyent, Orient, Sóller...) encara que també se'n puguin trobar a pobles tan allunyats com Manacor o Sa Pobla.

Dins aquest mateix grup de les llegendes de supersticions trobam també les referides al Comte Mal a les quals se'ns presenta aquest personatge ja no en vida com el trobàvem a les llegendes històriques sinó com a ànima en pena que les nits de lluna nova recorre les valls de Galatzó muntat en un cavall envoltat en flamades i que s'alimenta d'ànimes condemnades. La imaginació popular ha expressat així tota la seva força creadora i exemplificadora d'un model de conducta concret. El Comte no ha assolit, després de mort, la pau eterna, sinó que ha esdevingut una ànima en pena fatalment condemnada a tresscar les terres que foren testimoni de la seva crueltat. A més, s'intensifica aquí el caràcter negatiu del personatge perquè, si en vida ja havia aterrit els homes i dones que vivien a les seves possessions, després de mort continua amenaçador a la recerca d'ànimes condemnades com si fos un enviat del dimoni. Les llegendes que d'aquesta faceta del Comte Mal ens parlen es concentren de manera molt clara als pobles propers al Galatzó. Serà, doncs, a llocs com Galilea i Calvià on trobarem l'ànima del Comte aterrint els seus habitants.

Les llegendes de bruixes i també les referides al temut tribunal de la Inquisició es troben ja més repartides per llocs ben dispersos de l'illa. En el primer cas podem parlar de Lluçmajor, Galilea, Alaró, Valldemossa, Palma, Puigpunyent..., mentre que en el segon, el grup de les que parlen de la Inquisició, només hem pogut localitzar dues llegendes: una a Palma (*El pou de l'Enqueridor*) i l'altra a Santa Margalida (*El cavall d'aram de l'Enqueridor*).

El segon grup que hem esmentat, el que tracta de recerques de tresors, ens parla del gran interès de la gent de trobar tresors amagats, ja que aquest fet suposava per a ells la solució dels seus problemes econòmics d'una manera definitiva. Aquests tresors es trobaven amagats sobretot a l'interior de muntanyes, com és el cas de *Les muntanyes del tresor* (Artà), *Es Puig de Reig* (Sineu), *Sa roca d'es castellet* (Manacor), *Es Puig de sa Talaia* i *Es penyal de Son Lluç* (Son Servera), *Es puig de na Fàtima* (Puigpunyent i Valldemossa), etc... Per aquest fet, localitzarem les llegendes que s'hi refereixen amb preferència a zones properes a algun tipus d'elevació del terreny. Podem trobar-ne també, però, a l'interior d'una cova, dins un pou, dins una mina..., però ja de manera més marginal. En conjunt, i si hem de situar-les a l'interior de la geografia mallorquina, hem de dir que aquests tipus de llegendes es reparteixen per tota l'illa sense que sigui clar el seu predomini en unes determinades contrades. N'hem trobades a Artà, Manacor, Sineu, Son Servera, Puigpunyent, Andratx, Sòller, Santa Maria, Bunyola, Pollença, Valldemossa i Alaró. A alguns d'aquests pobles, a més, hem localitzat dues llegendes referides a tresors diferents; parlem de pobles com Son Servera, Puigpunyent o Bunyola.

LLEGENDES ETIOLÒGIQUES

Les llegendes etiològiques poden explicar:

1. L'origen d'un element natural: una font, una muntanya, una pedra amb una forma determinada, unes marques...

2. L'origen d'un element artificial, resultat de l'acció humana: un oratori, un pou, un campanar...

3. L'origen d'un topònim i justificar-lo. Aquest constitueix el grup més nombrós puix que la toponímia mallorquina és una font inesgotable de llegendes.

Les llegendes etiològiques són un mitjà molt eficaç per conèixer l'entorn. La seva funció dins la cultura popular, transmesa de pares a fills, és la de donar resposta a les inquietuds dels joves que volen conèixer el context geogràfic on han nascut i on viuen. La llegenda etiològica respon a una pregunta elemental en tot procés d'aprenentatge: per què? Mitjançant les llegendes etiològiques els joves satisfan la seva curiositat i entren en contacte amb els elements bàsics de la geografia que els envolta. En podem posar molts d'exemples: Per què una font brolla una quantitat d'aigua escassa però constant tots els dies de l'any? La imaginació popular tot d'una respon: l'amo de la finca on hi ha la font i el seu esclau moro arribaren un dia a un acord. El moro prometé fer brollar una font que regàs abundantment les terres del seu senyor a canvi que aquest li donàs la llibertat. El moro compleix la seva paraula, però el senyor no. L'esclau, decebut per l'actitud del senyor, decideix fugir ajudat per un amic, però abans vol castigar l'amo perquè l'ha enganat i per això condemna la font i només en deixa un rajolí d'aigua perquè pugui aprofitar-se'n l'amic que l'ha ajudat en l'escapada (*L'esclau de Son Fe*, Alcúdia i *La font de Xorrigo*, Algaida).

Per què el campanar de Sineu està separat de l'església? Per què Valldemossa s'anomena així i no d'una altra manera? Per què una cova rep el nom de «Sa cova de na Joana» (Palma), «Sa cova d'es set germans» (Galilea) o «Sa cova de Sor Tomassa» (Sta. Maria del Camí)? Les llegendes etiològiques són les encarregades de donar resposta a totes aquestes preguntes.

Quant a la seva distribució geogràfica, podeu observar en el mapa corresponent que és bastant uniforme. Això s'explica perquè totes les col·lectivitats necessiten facilitar el coneixement de l'entorn immediat als seus membres. De tota manera, Lluc destaca per la concentració d'aquestes llegendes (*La font coberta, N'Aina, L'Era d'Escorca, La Mare de Déu Filadora, Còdol d'en Seba*) i també Valldemossa (*La cadira del rei, Les petjades del cavall de Sant Jordi, El Pla del Rei, El moro enamorat, El nom del Pla del Rei*). De tota manera, les llegendes que veieu senyalades en el mapa són, gairebé amb tota segu-

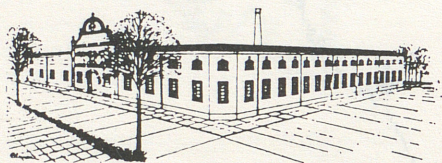
retat, una mínima representació de les que podríem trobar si continuàssim la recerca. Creiem que un estudi aprofundit de la toponímia ens conduiria immediatament al descobriment d'un nombre molt superior de llegendes etiològiques.

MARIA ANTÒNIA ALBERTÍ CAMPINS
MARIA FRANCISCA SUREDA VALLESPÍR

(1) «Lluc», juliol-agost 1987.

(2) La llegenda *L'Arxiduc i el carreter* de Montuiri és citada per Joan Miralles i Monserrat a *Un poble, un temps*, Ed. Mascaró Passarius (Col. Turmeda), Ciutat, 1973.

De la llegenda *L'Arxiduc i el carreter* de Valldemossa n'hem tingut coneixement gràcies a l'accés que tinguérem a l'arxiu personal de Mn. Bartomeu Mulet. Ens consta que aquest l'havia presa d'una transcripció que en féu Miquel Ferrà i Martorell a la revista «Lluc».

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

Telèfon 50 19 00

INCA

Edicions

Disseny gràfic

**Publicitat
impresa**

Fotocomposició

Tipografia / Offset

taller gràfic

RAMON

JAUME BALMES, 43 - TEL. 75 44 32 - 07004 PALMA DE MALLORCA

Una cultura en marxa per a tot un poble.

Demaneu informació

Carrer Ample, 35 (Palau Mornau) Telèfon 315 10 11 - 08002 Barcelona

SUBSCRIVIU-VOS A LA REVISTA LLUC

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Santa Maria de Lluc és Reina de Mallorca

**Homilia pronunciada a Lluc en el CIV aniversari de la coronació,
10 d'agost del 1988**

per Pere-Joan Llabrés i Martorell

Des del començament de la història cristiana del poble que som ara els mallorquins, bé ha estat veritat per nosaltres allò que ens acaba de dir l'Evangeli de Lluc: «Maria se n'anà decididament a la muntanya».

Sí, Maria ha fixat aquí, «dins el cor de la muntanya», el seu habitatge i el seu palau.

«VERGE DE LLUC CORONADA, DAMUNT MALLORCA REGNAU»

Aquí, a Lluc, Maria «com a reina té un palau», va cantar el 1883 el més gran poeta de l'Església mallorquina, aquell que meravellosament va profetitzar un any abans la coronació pontifícia que avui celebrem: «Verge de Lluc coronada, damunt Mallorca regna». Com escrivia també el gran bisbe enamorat d'aquesta casa pairal dels mallorquins, Pere-Joan Campins: Lluc és «el palau reial que Maria s'ha escollit a Mallorca».

Avui fa cent quatre anys que, després d'una nit de lluna plena, el bisbe Mateu Jaume i tot el poble de Mallorca coronaven el Fill beneït de Santa Maria i el cap d'aquella que, des de feia segles, era aclamada «Reina de Mallorca».

¿Què vol dir, germans, que Maria és Reina, i en concret que és Reina de Mallorca?

He vingut avui a presidir aquesta Eucaristia en nom de la Seu de Mallorca, que té un lligam estret i antiquíssim amb el santuari major de Mallorca. Si la Seu és l'Església-Mare de totes les esglésies de la diòcesi, amb prou veritat s'ha dit també que Lluc és la Catedral de la part forana, la Catedral pagesa «dins el cor de la muntanya».

Vull referir-me ara a la que segurament és la imatge més antiga que va presidir la nostra Seu en el segle XIIIe. Avui és anomenada la «Mare de Déu de la Grada». És una majestat romànica: seu com a Reina i té en braços el seu Fill. A la cadira reial hi ha pintades les quatre barres vermelles sobre fons daurat, la senyera dels nostres reis.

Dibuix de la portada de la revista Lluc en el cinquantè aniversari de la coronació.

És tot un símbol: tant de la reialesa de Maria com del seu arrelament a la nostra terra. Maria, amb el seu Fill Jesucrist, seu com a Reina per presidir, per regir, per animar, però sobretot per salvar el poble que l'aclama com a Reina i com a Mare, seguint aquell cor-

rent inestroncable de devoció que ens ve de la Cristiandat medieval: «Déu vos salve, Reina i Mare de misericòrdia».

MARIA I EL REGNE DE DÉU

Maria és Reina certament per referència a la reialesa del seu Fill Jesús. Ell és el rei esperat que ha de complir les promeses del Déu de l'Aliança. A l'Antic Testament, sobretot les profecies i els salms ens anuncien que Déu és Rei, que ve a establir el seu regnat. Jesús ve per esser rei: el seu Regne no és d'aquest món. La seva reialesa és en plena continuïtat amb el Regne anunciat a l'antiga Aliança i el duu a plenitud. Jesús és Rei a partir de la seva Pasqua, que és la irrupció en la història humana del Regnat de Déu, que arriba a tots els homes per la persona, per la paraula, per la mort i la resurrecció del Messies Jesús, el qui regnà des de la creu i viu eternament en la glòria del Pare per esser amo i Senyor de l'univers.

El regne de Déu, que ens ha vingut per Jesús, no és una realitat temporal com els regnes o estats o dominacions d'aquest món que esclafen i oprimeixen. És una realitat celestial (ve per iniciativa, per gràcia de Déu) i definitiva que salva. Déu regna, Jesucrist és rei, és el mateix que dir: Déu en Jesús, el Fill, és amor, ve a demostrar als homes fins a quin punt els estima, els salva i fa que siguin fills seus ben estimats. Per això a aquests fills, que tant estima, els fa compartir la victòria que el seu Fill ressuscitat ha obtingut, una vegada per sempre, sobre el pecat i sobre la mort. El creient en Crist, el qui el reconeix com a salvador per la fe, comparteix la seva victòria i la seva reialesa, i per això tot creient, tot cristià és rei.

La primera creient és Maria. Ella va ser la primera que acollí el Regne del seu Fill des de l'anunciació fins a la Pasqua. Sentí que l'àngel li anunciava que el Fill de Déu que naixeria de les seves entranyes virginals seria rei: Déu li donaria el regne de David, son pare, i el seu regnat no tindria fi. Al peu de la creu, va sentir com les portes del Regne i del paradís s'obrien a la humanitat pecadora. Ella implorà amb els Apòstols el foc de l'Esperit perquè el Regne del cel, instaurat amb la Pasqua, s'escampàs a tots els vents del món.

Per això, primerament, aclamam Maria com a Reina: perquè ella va tenir i té una missió especial en la salvació dels homes, en la vinguda del Regne, en l'extensió de l'amor de Déu a la humanitat sencera. Ella, per la gràcia de Crist, ha obtingut la victòria plena sobre el pecat i sobre la mort: Immaculada en la seva concepció puríssima, gloriosa en la seva Assumpció. Des del Regne del cel, Maria és advocada i intercessora universal, Mare amorosíssima, perquè el Regne de Déu i del seu Fill arribi de veres a tots els qui són cridats a ser fills d'un mateix Pare.

Aposta invocam Maria com a Mare de l'Església, perquè procuri que Crist —que és la personificació del Regne de Déu— nesqui i cresqui en el cor dels homes; i l'Església no té altra finalitat que aquesta: predicar i difondre el Regne de Déu a tots els homes.

Per aquesta maternitat espiritual, Maria ofereix als creients, i a tots els homes, el valor suprem del

Regne de Déu, ella que ja en el «Magnificat» va ser predicadora eloqüent d'aquell Regne que es dona als humils i pobres, que és gràcia i salvació d'un Déu sempre feal a les seves promeses de misericòrdia.

Bé podem dir els mallorquins que Santa Maria de Lluc, aquí, dalt d'aquest santuari, ha ofert a totes les generacions cristianes, pelegrines per aquesta terra que tant estimam, els valors evangèlics del Regne del seu Fill. I és per aquesta maternitat que l'aclamam Reina: perquè a la nostra illa, ella, fecunda per obra del Sant Esperit, ha infantat el Regne de Déu per a salvació nostra.

LA NOVETAT DEL REGNE DE DÉU

La primera lectura d'aquesta Eucaristia ha manllevat de l'Apocalipsi una bella semblança de Maria: la Ciutat santa, la nova Jerusalem, que davalla del cel, mudada com una núvia que s'engalana per al seu espòs. Una veu del cel la presenta: «És el tabernacle on Déu es trobarà amb els homes. Viurà amb ells, ells seran el seu poble i el seu Déu serà Déu-que-és-amb-ells. Eixugarà totes les llàgrimes dels seus ulls i no existirà més la mort, ni dol, ni crits, ni penes. Les coses d'abans han passat... Jo faré que tot sigui nou» (Apoc. 21, 2-5). Quina visió més bella del Regne de Déu! I com és de suggerent i esplèndida l'aplicació a la Mare de Déu de Lluc aquesta visió apocalíptica! Per la presència de Maria, tabernacle de Déu ja que en ella es féu home el qui és Déu-amb-nosaltres, Lluc ha estat, per tantes generacions de mallorquins, la casa de Déu. Per la maternitat espiritual de Santa Maria de Lluc, el nostre poble ha estat poble de Déu: i aquí, la mà de Déu per la compassió de Maria ha eixugat tantes llàgrimes, ha endolcit el dol, ha calmat els crits, ha consolat les penes. Aquí ha aparegut, per tants de cors creients, la novetat del Regne de Déu en tot el seu esplendor. «Jo faré que tot sigui nou».

LA RENOVACIÓ DEL NOSTRE POBLE DAVANT L'ANY 2000

Germans: l'any marià que celebrem ens condueix, com un Advent, a les portes de l'any 2000 del nostre cristianisme. És una invitació a renovar-nos en les arrels de la nostra fe, que s'endinsen certament en el cor de Maria, que tant de prop va viure el naixement de la novetat radical de la salvació cristiana.

La humanitat, en totes les seves èpoques, i en concret els pobles que tenen consciència de la seva identitat, experimenten cor endins l'ansia i la urgència de la renovació.

També certament el poble de Mallorca, ara, en aquest moment de la seva història, singular per tants de conceptes.

La renovació constant del nostre poble, crec que és meravellosament i lúcida exposada en la carta pastoral que el bisbe Pere-Joan Campins va dirigir als mallorquins, en convidar-los a celebrar el 25.è aniversari de la coronació pontifícia de la Mare de Déu de Lluc:

An els pobles que tenen consciència de si mateixos i senten el vigor de les seves forces, els ne pren

com an els sers vius que s'apropien i assimilen els elements estranys per perfeccionar-se i créixer de part de dins. L'organisme no se desjunta ni dessepara per desplegar-se, sinó que, conservant sempre íntegra la unitat, rep en lo més endins lo que ha mester per transformar-se en substància pròpia. És per lo tant senyal de vitalitat tot treball íntim i continuat que mantenga i prosperi les coses nostres i les torni robustes i hàbils per rebre noves perfeccions i fer-les participants de tants de béns preciosos que la mà abundosa de la Providència ha escampat onsevulla, i que per la comunicació i tracte, se converteixen en profit i millorament d'aquells que no perden en l'anar i venir de les coses humanes... No és lícit ni honrós renunciar a la identitat pròpia.

Paraules certament deutores d'aquelles que tres anys abans, el 1905, havia enlairat l'altíssim poeta Costa i Llobera en la seva oda «Als joves»:

*Siau qui sou: mes no us tanqueu, ombrívols,
dins una llar històrica
sens horitzons. Volau sobre les terres
enfora, amunt, com l'àguila!
Ella ama el niu de les materns roques,
però amb gran vol arranca-s'hi
i, travessant mil horitzons, domina
espais de llum esplèndida.
Per planes, mars, abismes i muntanyes,
amb vista potentíssima,
tantost afina desitjada presa,
impetuosa llança-s'hi
de la regió del llamp. Mes no trasmuda
d'essència l'au indòmita.
Ans bé, de tot lo que trescant aferra,
gustant-ne fibres íntimes,
se n'assimila la potència, i torna
cap a son niu més àguila.*

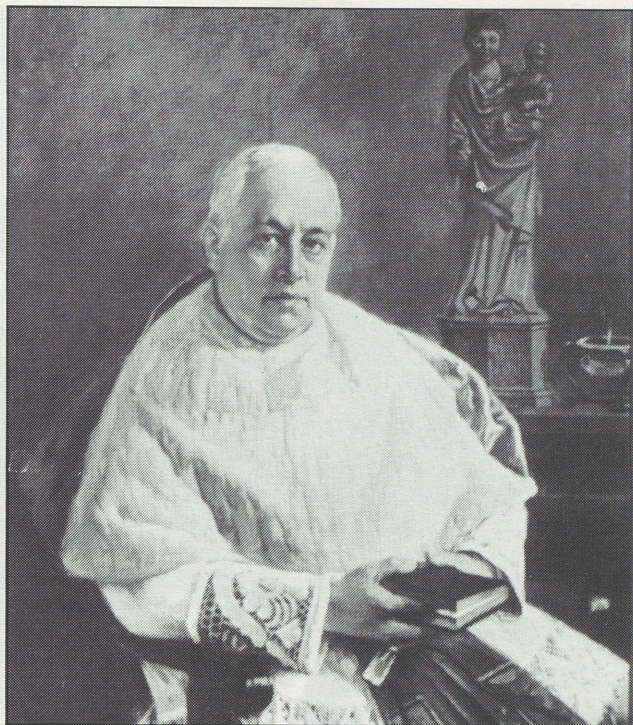
Paraules encoratjadores, germans, les del gran bisbe i les del gran poeta de Lluc que ens han d'agermanar en la renovació que el nostre poble ara ha de treballar, no perden mai de vista el «Siau qui sou!», els senyals d'identitat, l'assimilació de tot allò que de sà, de bo, de just, puguem trobar en la comunicació humana, a la qual ara és tan obert el nostre poble.

Els creients en Jesús són cridats també constantment a aprofundir en la novetat de la nostra fe que, a partir del baptisme, ens ha transformat en criatures noves. Tal renovació consisteix a assumir, a fer nostres, cor endins, els valors del Regne. És la renovació en la consciència de fills de Déu, que comporta l'autèntica germanor de tots els qui tenim un mateix Pare.

PER QUÈ LA MARE DE DÉU DE LLUC ÉS REINA DE MALLORCA

La reialesa maternal de Santa Maria de Lluc ens empeny en aquest camí de renovació i fidelitat.

La Mare de Déu de Lluc és Reina de Mallorca perquè, des de les seves paraules evangèliques del Magnificat, ens desvetla l'amor als humils i als pobres, perquè ells són els preferits del Déu que és amor i que salva i allibera.

Mn. Miquel Costa, el poeta major de l'Església de Mallorca, que encara ens fa cantar:
«Verge de Lluc coronada, damunt Mallorca regnau».

La Mare de Déu de Lluc és Reina de Mallorca perquè ens dona vigor per ser un poble nou, arrelat en la novetat perenne de l'Evangeli, que sàpiga respondre als reptes d'avui.

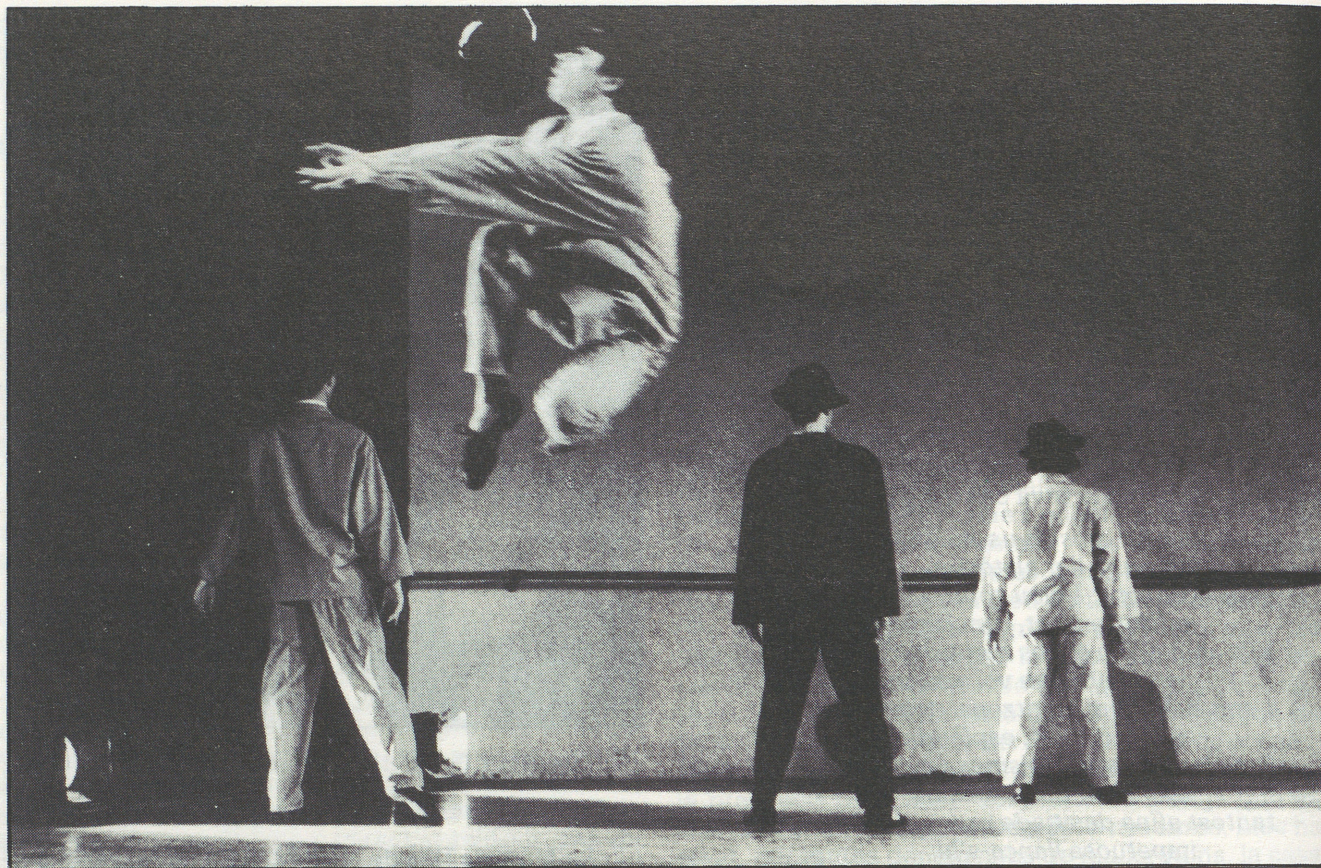
La Mare de Déu de Lluc és Reina de Mallorca perquè porta al cor els signes d'identitat del nostre poble i ens anima a ser qui som sense tancar-nos dins una llar ombrívola, ans desplegant, com l'àguila, el nostre vol per travessar mil horitzons i dominar espais de llum esplèndida, i retornar potents al nostre niu enriquits i millorats dels valors que no es perden en l'anar i venir de les coses humanes.

La Mare de Déu de Lluc és Reina de Mallorca perquè és l'oient feel de la Bona Nova que ens transmet en la llengua nostra; perquè és pelegrina d'amor fratern que fa avinent a cada fill l'estimació del Déu que salva; perquè ha estat al peu de la creu que tantes vegades ha hagut de sofrir aquest poble «poc e gran»; perquè prega i obté l'Esperit que renova sens parar la faç de la nostra terra.

La Mare de Déu de Lluc és Reina de Mallorca perquè ara novament ens convida a l'Eucaristia, ella que a les noces de Canà va avançar l'hora pasqual del Fill i aconseguí el vi novell que Crist, l'Espòs vertader, donaria sempre a la seva estimada esposa, la santa Església.

La Mare de Déu de Lluc és Reina de Mallorca perquè a cada un dels mallorquins, per fer-nos de veres ciutadans del Regne de Jesús, ens diu ben amorosa al més viu del nostre cor: «Feis allò que ell vos digui».

PERE-JOAN LLABRÉS I MARTORELL

4.ª Mostra de Dansa Moderna i Jazz

organitzada per la Fundació Caixa de Pensions

Continuant amb la línia començada en anterior edicions de presentar el que es pot considerar més representatiu de la dansa contemporània espanyola, la Fundació Caixa de Pensions té previst d'oferir una sèrie d'actuacions de diferents grups de dansa que es presentaran al Teatre Principal de Palma de Mallorca entre els dies 3, 5 i 7 d'octubre a les 22 h.

Per a la present edició, els grups que compondran aquesta Mostra seran: Grup Estudi Anna Maleras de Barcelona (que ja hi ha participat en anteriors convocatòries); Bocanada Dansa procedent de Madrid i el Grup Metros, també de Barcelona.

Cada un d'aquests grups mantenen una línia de característiques diferents, sempre en contínua renovació, utilitzant nous recursos escènics tant per les seves coreografies com

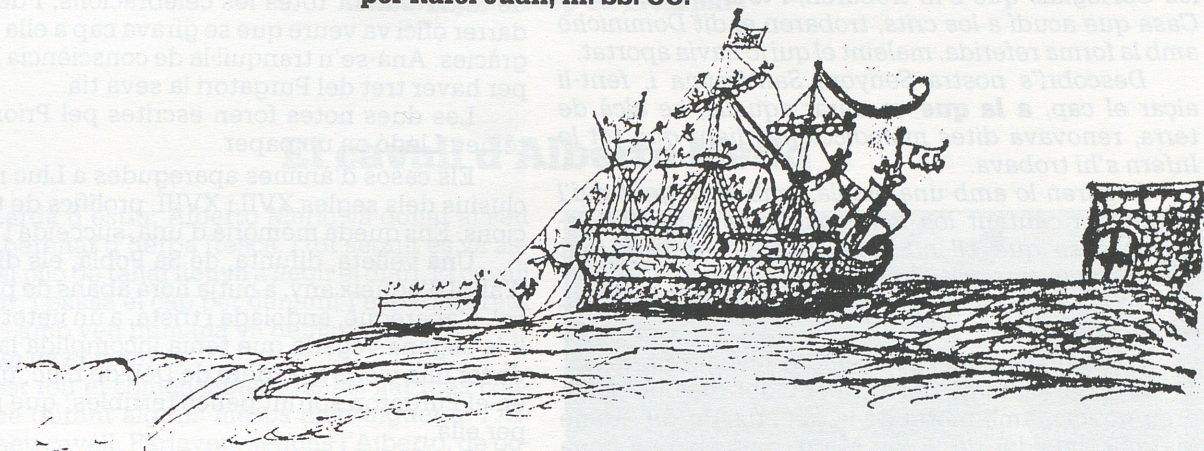
per la seva manera d'expressar els sentiments a través de la dansa.

Cal destacar per enguany la incorporació de música en directe presentada pel Grup Estudi Anna Maleras amb el compositor Santi Arisa com a «homenatge a la dansa d'un músic que creu que música i moviment són l'un per l'altre», segons la pròpia expressió.

D'altra banda, el grup Bocanada presentarà, el dia 5, l'espectacle «Repiteteme», a cavall entre la mimica i el joc, entroncant així amb la més pura tradició de la dansa contemporània i la dansa-teatre. I, finalment el grup Metros que actuarà el dia 7 i que ja havia participat a la 3.ª Mostra, presentarà l'espectacle «Nofres» que segurament està en la línia més actual i avançada de la plàstica escenogràfica.

Dimonis i ànimes en pena a Lluc

per Rafel Juan, m. SS. CC.

Dibuix cal·ligràfic de fi del s. XVII, d'una galiota, com devia esser la Capitana del capità Pere Flexes, insinuada a la nota 3.^a

Escrivirem ja al núm. 33 de «Comunicació Lluc» d'un embruixat que trobà remei su-ran de la Verge de Lluc.

D'un altre embruixat hi ha també recordança al Santuari, en un full prou malmenat, a punt de perdre's.

UN ENDIMONIAT ITALIA

És una apuntació que sobre el cas d'un italià endimoniàt escriví el prior Rd. Miquel Serra, testimoni presencial; més tost, un esborrall amb dos començaments, qualche espai buit, etcèteres... i redacció no gaire acurada.

En casos per l'estil solen esser espectaculars les actituds del posseït: positures violentes, revinglaments, renecs, resistències als conjurs... i por i esglai pels circumstants.

Aquí els circumstants són el Prior i els Rds. Col·legials del Santuari, tots els servidors de la Casa, els companys italians i els minyons blaus de Lluc, qui, retgirats i tot, hagueren de cantar.

Per contrapunt, crits i flastomies del posseït.

El clímax s'empujarà amb el descobriment de la imatge de la Verge, amb el lligar el posseït amb una estola, amb l'esforç de tothom per servir-lo, amb la persistència dels renecs, amb els cant dels quasi litúrgics Goigs...

El punt zenital hauria estat el moment de la curació, descrit punt per punt: la reacció del posseït a la «mirada» de la Mare-de-Déu, el pas del frenesí a la serenitat, la transmutació de la cara, les expressions de l'alliberat, el goig de veure's tal...

Aquest desenllaç l'escriptor el passa amb pa-

raules anodines, descafeïnades, si se'ns permet la paraula, seguides del més prosaïc etcètera.

Però assaboriguem la curació d'aquest posseït, de qui ingènuament es diu que era posseït del dimoni als dits del peu esquerre, que «apareixien fos cosa morta».

Normalitzem lleugerament l'ortografia i fixem-nos de passada en l'expressió «a la que», igual a «a l'hora que», atribuïda pel DCVB de n'Alcover-Moll al Maestrat, i aquí la trobam dues vegades.

Als 24 9bre. 1674 vingueren en essa santa Casa a visitar nostra Senyora Santissima Vincentio Galinberti, Marcho Paduano, Natale di Juano, venecians, Fagio Orlandis, alironés, Dominicho Napolitano i Guillem Amengual, fill de lo algutsir Guillem, i G. (un buit) natural de la vila d'Inca, tots mariners del patatxo (1) del Capità Ballester (2), i de la Capitana (3); i a la que descobriren la Casa començà a cridar i a desbaratar-se Dominicho Napolitano, i apeant-se del matxo, entrà juntament amb tots los damés, dedins de la Isglésia, si bé antes renovà los crits, y com

(1) Patatxo: Vaixell, més bé petit, de dos pals. En aquest temps era de guerra, destinat a passar avisos entre les naus de l'esquadra, reconèixer les costes, guardar les entrades dels ports...

(2) Podria esser el capità Jaume Ballester, del qui llegim a 25 de febrer de 1674, que ho havia estat del patatxo «Nra. Sra. del Rosari» (BSAL. 1943. Escuadra de Mallorca en Corso en el s. XVII. Cirera J. ps. 355 i ss.).

(3) Tal volta la nau del capità Pere Flexes, qui era «cabo y gobernador de la Escuadra de Mallorca». Prou vegades aquest capità feu gràcies a la Mare-de-Déu de Lluc als anys 1657, 1666, 1676, 1679, 1685, com consta als respectius llibres de priorats, ps. 60, f. 6; 64, f. 86; 69, f. 95, 71, f. 18; i 73, f. 84 v.

més entraren de dins de la Isglésia, sempre cridant; i posàs amb la cara aficada a terra, davant lo altar de nostra Senyora, maleint i blasfemant, a causa de que havia 8 anys, tirant als 9, que estava apoderat lo dimoni de son cos, tenint-lo als dits del peu esquerra, sense poder-ne fer cosa alguna, sino que li apareixien fos cosa morta, sens poder-los menear.

Avisaren el Prior, i abaixant juntament amb tots los Col·legials que s'hi trobaren, i tota la gent de la Casa que acudí a los crits, trobaren el dit Dominicho amb la forma referida, maleint el qui lo havia aportat.

Descobrí's nostra Senyora Santíssima i, fent-li alçar el cap, a la que va mirar aquella, se alçà de terra, renovava dites malediccions, dient que tot lo Infern s'hi trobava.

Lligaren-lo amb una estola, amb altra gent qui'l servava; i cantant los minyons Goigs a nostra Senyora, cosa que ell no volia, estigué un rato fent grandíssims extrems i crits.

I fonc després nostra Senyora Santíssima servi-la alliberar-lo etc.

I d'aquesta manera tan eixuta acaba la narració.

D'altre alliberat del turment del dimoni tenim breu notícia, amb motiu de la generositat de Jaume Matheu, teixidor de lli, de Muro, qui condonà bona part del que li devia el Col·legi per raó del drap que pel mateix havia teixit l'any 1676. S'accontentà amb 8 lliures, 11 sous i 4 diners; «encara que és veritat —afegeix el Prior— que la feina en val molt més; en agraïment d'haver-lo alliberat Maria Santíssima del dimoni, qui molta part de l'any passat lo havia atormentat» (ACL. Ps. 69, f. 28).

ÀNIMES EN PENA

D'ànimes en pena també en queda alguna memòria al Santuari.

Una de 1732, en què certa ànima del Purgatori s'havia aparegut per demanar una missa a l'altar de Maria Santíssima de Lluc, i sortiria «de aquelles

cruels penas». Digué la missa el Col·legial Rd. Joan Pizà, el dia 13 d'abril, festa de la Resurrecció, amb caritat de 4 sous, amb part dels quals pogué adobar el bon Col·legial son diürn.

Altra és de 1734. L'ànima d'una tia aparegué a la seva neboda de Sòller i li digué que per anar a la glòria, que li fessen celebrar a l'església de Lluc quatre oficis. Anà a Lluc la neboda i va veure present l'ànima de la tia durant totes les celebracions, i després del darrer ofici va veure que se girava cap a ella i li feia les gràcies. Anà-se'n tranquil·la de consciència la neboda per haver tret del Purgatori la seva tia.

Les dues notes foren escrites pel Prior Rd. Bartomeu Lledó en un paper.

Els casos d'ànimes aparegudes a Lluc no són exclusius dels segles XVII i XVIII, prolífics de tals aparicions. Ens queda memòria d'una, succeïda l'any 1914.

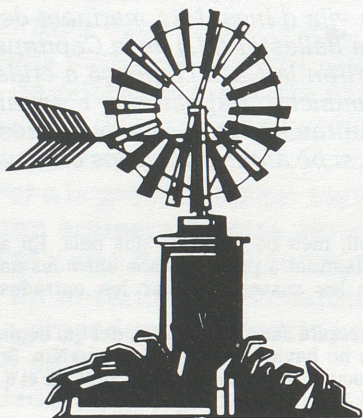
Una velleta, difunta, de Sa Pobla, els dies 22 i 23 d'abril d'aqueix any, a mitja hora abans de pondre's el sol, s'aparegué, endolada i trista, a un netet, per a dir-li la segona vegada que tenia incomplida la promesa de fer una visita a la Mare de Déu de Lluc; que estava en el Purgatori sofrint penes terribles; que pregassin per ella...

Partí la família cap a Lluc i encarregaren una missa per la padrina: fonc la de les 5 del matí de l'endemà.

Quan prengueren l'aigua beneïda per senyar-se va veure altra volta el nét l'aparició, que per cert durà tot el temps de la celebració de la missa. El nin la mostrava a son pare, mes aquest no veia res.

A l'«alçar Déu» sentí's colpit el sacerdot, que era el Penitencier i no sabia del cas, d'un fort estremiment sens causa que pogués sospitar...

El bo és que des d'aquell instant el nét veia ja la padrina tota blanca, fins que poc abans de combregar el celebrant, desaparegué, fent-li al nét una ensigna de joiosa complaença (ACL. MS - 17, ps. 95-97).

Diario de Mallorca

un diari

per a tots els mallorquins

Dos contes d'Alvaro Cunqueiro

traduïts per Josep M. Llompart

El cavall d'Alberto Merlo

Una tarda d'estiu, Alberto Merlo va donar al seu cavall un berenar d'herba fresca, i tot seguit es va asseure en el piló de tallar llenya a llegir el diari. El cavall va berenar, i passà el cap per damunt l'espatlla dreta de l'amo, i amb veu humana va demanar-li:

—Com va el món?

Aquest fou el començament de les llargues converses que durant alguns mesos mantingueren l'Alberto i el seu cavall. Parlaven, segons l'Alberto, de política, de les contribucions, de com havien anat els preus a la darrera fira de Noia, i de casaments i de morts. Un dia el cavall va dir a Alberto que no li agradava que li diguessin Moro, i que seria millor que li cercàs un nom més decent, encara que fos francès. L'Alberto va consultar amb un mestre de Muros, molt amic seu, i aquest li digué que anomenàs el seu Moro simplement com anomenen els cavalls a França. Que li digués Cheval. Al cavall li va semblar bé, encara que remugava que potser el nom hauria d'anar seguit de dos llinatges. Per consell del cavall, l'Alberto anà dient als veïns que el seu creuat de perxeró i de morisc, ja no es deia Moro sinó Cheval, i que fessin el favor de prendre nota del canvi. A tots els efectes, deia En Cheval.

Passant els mesos, En Cheval s'anava mostrant molt viu de geni, l'engelosia que l'Alberto parlàs amb l'altra gent sense esser-hi ell davant, que xiulàs al ca Tirol, i que llegís el diari en veu alta a la dona, que no sabia llegir.

—Ja fas prou dormint amb ella!, comentava En Cheval enutjat.

Aviat faria un any de la primera conversa de l'Alberto amb el seu cavall, quan un migdia, tornant els dos amics del molí, carregada la bèstia amb dos sacs de farina i un altre de segó, En Cheval es va aturar en el pont, i digué a l'Alberto amb veu greu:

—Prest farà un any que ens parlem, i si vols que seguim comentant el món, m'has de prometre que d'ara endavant només parlaràs amb mi. Al cap i a la fi som l'únic cavall de la província que parla amb l'amo! I no em refiï de la teva paraula, que més d'un cop t'he sentit contar alguna mentida. Has de fer un document. Si no el fas, callarà per sempre!

A l'Alberto no li semblava gens escaient de consultar aquest cas amb un missèr. El missèr de segur que el prendria per boig si entrava en el seu despatx

explicant-li que parlava amb el seu cavall Cheval, i que aquest volia un escrit on l'Alberto declaràs que només parlaria amb ell, i que s'entengués per senyes amb la resta de gallecs. Va anar l'Alberto a Muros a visitar el seu amic mestre. Aquest li va dir que escrigués qualsevol cosa en un paper de barba, que era segur que En Cheval no sabia llegir.

—Qui ho sap que no sap llegir?, insistia l'Alberto.

El mestre, en paper timbrat de tres pessetes, escriptuà una declaració en la qual l'Alberto es comprometia a no parlar amb la gent si no era amb permís del seu cavall Cheval, abans conegut per Moro... Alberto Merlo signà i rubricà. Quan arribà a casa amb el document i el va mostrar al cavall, aquest va fer que l'hi llegís dues vegades.

—Molt bé! Ara l'has de dur al Registre!

L'Alberto va romandre amb un pam de boca mirant En Cheval.

—Al Registre! Conec el procediment! Recorda't que abans de ser el teu cavall vaig ser el cavall del procurador Abeledo.

Un procurador famós, de qui deien que les sabia totes... L'Alberto va ara amb la declaració jurada en la mà, amunt i avall pels camins, s'asseu en aquesta pedra o es recolza en aquell roure, pensant sempre en la qüestió, sense saber què fer, si anar al Registre de Noia o no... I mentrestant, el cavall no li parla i el mira de coa d'ull.

Lisardo Montes

Havia estudiat tres o quatre anys en el Seminari de Lugo, però li va pegar alguna cosa dolenta en el pit i s'entornà a la seva casa del Formigueiro. La casa dels Montes estava sola, un poc decantada del camí, i més avall, a l'altra banda del rec que anomenen «das Cubas», hi havia la casa dels Vinculeiros. El senyor Daniel dels Vinculeiros es va fer molt amic de Lisardo Montes, tot i la diferència d'edat. El senyor Daniel anava pels setanta i En Lisardo encara no havia fet els trenta. En Lisardo anava a Lugo, i sempre duia un feix de diaris i revistes que li donava un cosí encarregat de la neteja del Círculo de las Artes. En Lisardo li explicava com anava el món al senyor Daniel. També li contava històries que havien succeït a Lugo quan ell era seminarista. Un dia, molt en confiança, li va contar que estigué a punt d'esser fàmul del senyor bisbe, però, com que tossia tant, no el volgueren en el palau. El senyor bisbe era un home molt gran, que parlava fent l'essa. Al bisbe l'afaitava cada dia un barber que era escolà de frares, i home molt burleta. El bisbe, quan li ensabonaven la cara amb una escuma de pasta que li portaven de Barcelona en pots de quilo, es condormia. I aleshores l'escolà ballava davant el bisbe, li treia la llengua i es posava la mà a les parts dient fluixet:

—*Quiquiriquí!*

I en una d'aquestes, el bisbe es va despertar, i va veure el barber i escolà que ballava flamenc, el braç dret a l'aire i alçant-se amb la mà esquerra la jaqueta part damunt el cul. El bisbe es va alçar de la butaca com un llamp, i va agafar una de les navalles, que eren de propietat seva, i si el barber no hagués fuit, hi hauria hagut un cas d'home mort a mans d'un bisbe. El barber se'n va anar de Lugo una temporada, i el bisbe s'afaitava ell mateix. La cosa curiosa era que havia d'ensabonar-se d'assegut, perquè ensabonant-se es condormia; després es despertava, es donava una altra mà, i ja podia passar la navalla. Un dia de Sant Francesc el bisbe va anar de visita als frares amb els quals estava d'escolà el barber de les brometes, que ja havia tornat de l'exili, i encara que s'amagava entre unes dones i els dos llecs, que eren dos gotzos caravermells, el bisbe el va guipar, i va anar cap a ell, irat. Però pel camí degué venir-li al pensament l'assossec que exigia el seu càrrec, i es va deturar a una cana de l'escolà. Però jo i els que érem a prop vam sentir ben bé com el bisbe li deia al burleta:

—*Maricó!*

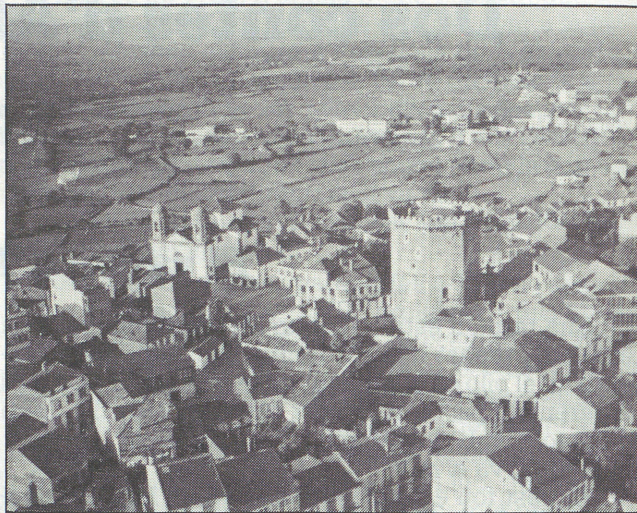
El senyor Daniel dels Vinculeiros no s'ho creia.

—*Us degué semblar que deia això, però devia dir una altra cosa! Per exemple, excomunió...*

—*No i no!*, insistia el Lisardo. *Va dir en llatí maricus mariconis. Encara no l'he oblidat del tot, el meu llatínet del Seminari!*

—*Si ho va dir en llatí, amic Lisardo, té més passadora, però així i tot...*

El senyor Daniel remenà el cap i se n'anà pensa-

rós cap a ca seva, que començava a ploviscar. L'endemà va cercar En Lisardo que era segant en el prat.

—*Segur que és llatí això de maricus mariconis? Més tost sembla gallec de per riure...*

—*El gallec és fill del llatí, i els fills s'assemblen als pares, va replicar En Lisardo.*

—*I com es diu cabró en llatí?*

—*Capro capronis!*, respongué En Lisardo.

—*Mirau que és gros, aquesta mania del llatí d'assemblar-se al gallec!*

Aquell estiu el senyor Daniel va anar als banys termals a Lugo, i en tornar al llogaret es va trobar que el dia abans havien enterrat el Lisardo. Havia anat a l'era a ajudar a sanar dos porcs, i li pegà un vòmit de sang, i s'hi va quedar. El senyor Daniel va restar com a orfe, sense aquelles converses. Per tal de pal·liar-ne la manca d'alguna manera, es va subscriure al «Progreso». I s'esdevingué que al cap d'una setmana de començar a rebre el diari, es va assabentar per aquest que havia finat el bisbe de Lugo. Potser era aquell mateix de qui va estar a punt d'esser fàmul el seu amic Lisardo, al cel sia. I el senyor Daniel es va endiumenjar, i se'n va anar a l'enterrament del bisbe. Encara va arribar a temps de veure el cadàver embalsamat dins el taüt, a la capella ardent. La cara esprimatxada, quadrada, estava ben mort, però la boca pareixia talment com si anàs a parlar. Sí, semblava com si s'hagués mort quan anava a dir alguna cosa. ¿Què devia voler dir el senyor bisbe de Lugo abans de donar l'ànima a Déu?

El senyor Daniel provava de posar la boca com estava la boca del bisbe. Li va semblar que finalment ho aconseguia, i va parlar. I li sortí el llatí famós:

—*Maricus, mariconis!*

—*Vaja, home, comentava el senyor Daniel per a ell mateix, sí que li va durar l'enrabiada al bisbe de Lugo!*

PUBLICACIONS DEL SANTUARI DE LLUC

III^a CORONA POÈTICA A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 134, 21'5 x 14 cm. PVP 700 ptes.

POBLE-ESGLÉSIA LOCAL. VINT ANYS DE POSTCONCILI A MALLORCA

Josep Amengual i Batle, pp. 280, 21 x 13'5 cm. PVP 1.100 ptes.

IV^a CORONA POÈTICA A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 146, 21 x 13'5 cm. PVP 1.000 ptes.

NOVES GLOSES POPULARS A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 42, 21 x 13'5 cm. PVP 300 ptes.

LES LLEGENDES DE LES TERRES DE LLUC

Gabriel Janer Manila, pp. 58, 24 x 16'5 cm. PVP 450 ptes.

POEMA DE L'AVE MARIA

Miquel Gayà, pp. 22, 21 x 13'5 cm. PVP 200 ptes.

MANUAL DEL PELEGRÍ (ANY DE LLUC 1884-1984) (història, salms, música...)

Comissió de Celebració i Pregària, pp. 128, 15 x 11 cm. PVP 150 ptes.

MARIA, MARE I MODEL

Teodor Úbeda, bisbe de Mallorca, pp. 102, 21'5 x 16 cm. PVP 300 ptes.
(També hi ha edició en castellà).

BREVE HISTORIA DEL SANTUARIO DE NTRA. SRA. DE LLUC

Gaspar Munar Oliver, pp. 56, 24 x 17 cm. PVP 250 ptes.

EL HERMANO BARTOLOME SUSAMA

Lorenzo Rotger, pp. 136, 17 x 12 cm. PVP 50 ptes.

GRAVACIONS DE L'ESCOLANIA DE BLAVETS

Disc II. d. LLUC. CANÇONS DE L'ESCOLANIA

PVP 700 ptes.

Disc c. d. ELS BLAVETS DE LLUC CANTEN... CANÇONS DE CONCERT

PVP 300 ptes.

Disc c. d. ELS BLAVETS DE LLUC CANTEN... A LA MARE DE DÉU

PVP 300 ptes.

Cassette LLUC. CANÇONS DE L'ESCOLANIA

PVP 300 ptes.

Cassette ANY DE LLUC 1884-1984. CÀNTICS DELS PELEGRINS

PVP 350 ptes.

JUST AMB UN DIT

COBRAU, INGRESSAU, CONEIXEU EL SALDO
I L'EXTRACTE DE COMPTES

*Just amb un dit, utilitzant la Targeta «SA NOSTRA»
i els nostres Caixers Automàtics,
disposau dels vostres doblers,
realitzau ingressos, consultau el saldo
i obteniu un extracte del vostre compte,
en un instant i còmodament.*

CAIXA DE BALEARS
"SA NOSTRA"